

“आवो साईबाबा”

अनुक्रमणिका—मे १९७३

१. श्रीसाई वाक्सुधा
२. संपादकीय :— आध्यात्मिकताच जगाला तारील
अभिप्राय :— श्रीगुहप्रसाद; श्रीसाईगीतायन
३. श्रीसाईकीर्तनमाला पुष्प ६ वें (चालू) ह. भ. प. (प्रा.) द. दि. परचुरे
४. देवपूजोची जहरी (चालू) डॉ. माधवराव दाभाडे
५. गोंदवलेकर महाराज (व्यक्तिदर्शन) ले. ५. पु. मु. अत्रे
६. चमत्कार, दृष्टांत आणि साक्षात्कार पां. द. खाडिलकर
७. संतांचे उपकार प्रा. ग. कृ. गुर्जर
८. चैतन्य महाप्रभु (पूर्वाधीन) दिवाकर अ. घैसास
९. अनंतता.
१०. दिव्यत्वाची जिथे प्रचीति श्री. चिपळूणकर गुरुजी
११. एक अजब अनुभव कु. निर्मला संकलेचा
१२. श्रीसाईगीतगायनाचा धुंद आनंद पी. एम्. भुजबळ
१३. ज्योतिषशास्त्र लेख ११ वा. शारद् द. उपाध्ये.
१४. शिरडी केसचा निकाल
१५. कविता : साईहृषीकेशी भगवान धो. कुंभकर्ण
- रामगीतांजलि पुष्प २ दिवाकर अ. घैसास
- श्रीज्ञानेश वंदन अनंत वा. जोशी
- श्रद्धेची शक्ति लक्ष्मीतनया
- विचारांचे सोजळ धागे चित्रकार स. कृ. काळे
१६. शिरडीवृत्त - व देणग्या. मार्च १९७३.

श्री साई वा कसु धा

जगा लावावे सत्पर्थी । हेचि साईलीलेची कृती ॥
 नाहीं कीर्ति-वित्तेषणा । भिक्षाचर्य प्राणरक्षणा ।
 करुनि ऐशिया योगारोहणा । कालक्रमणा करी जो ॥३०॥
 प्रत्यक्ष संन्यासवेष यति । सटका तोच दंड हातीं ।
 'अल्ला-मालीक' वाक्यानुवृत्ति । भक्तप्रीति अखंड ॥३१॥
 ऐशी साईची सगुणमूर्ति । मनुष्यरूपे अभिव्यक्त ।
 पूर्वपुण्याजित ही संपत्ति । अवचित हातीं लाधली ॥३२॥
 साई आत्मबोधाची खाण । साई आनंदविग्रह पूर्ण ।
 धरा कास तयाची तूर्ण । भवार्थंब संपूर्ण तराया ॥३४॥
 खरेंच जें अपार अनंत । भरलें आब्रम्हस्तंबपर्यंत ।
 ऐसें जें निरंतर अभिन्न अत्यंत । मूर्तिमंत तें बाबा ॥३५॥

— श्रीसाईसच्चरित, अध्याय १०.

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ५२ वे]

मे १९७३

[अंक २

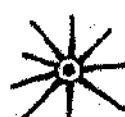
: संपादक :

श्री. का. सी. पाठक

: कार्यकारी संपादक :

(प्रा.) द. दि. परचुरे, एम्. ए., प्रवीण.

वार्षिक वर्गणी रु. ६-०० (ट. ख. सह)

: कार्यालय :

साईनिकेतन, प्लॉट नं. ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४.

टे. नं. ४४३३६१

संपादकीय

आध्यात्मिकताच जगाला तारील

जेथे जेथे बाबांचे गुणगान वा भजन-पूजन चाललेले असते तिथे एकंदरीत श्रद्धेचे व सात्त्विकतेचे वातावरण असते. परंतु तांदुळांत एकादा खडा असतो त्याप्रमाणे साईभक्तांच्या मेलाव्यांत एकादा दुराचारी असण्याचा संभव असतोच. अश्रद्धांना आणि वावळूकांना तेवढेचे निमित्त पुरते नि ते ओरडत सुट्टात, “पहा, साईभक्त हे असे दुष्ट आणि लबाड असतात.” परंतु बहुसंख्य भक्तांची नीतिमत्ता किती उच्च दर्जाची असते याबद्दल टीकाकार कधींही विचार करीत नाहीत. किंवहुना त्यांच्या कुत्सित दृष्टीला ही चांगली बाजू दिसतच नाहीं. राजसूयाच्या सभेत धर्मराजाल कोणीही दुष्ट आढळला नाहीं, तर त्याच समुदायांत दुर्योधनाच्या दृष्टीला कोणीही सज्जन दिसला नाहीं. तसेच हें आहे.

आधुनिक युग हें अश्रद्धेचे युग आहे, पण त्याला नांव आहे ‘बौद्धिकतेचे युग’. जण कांहीं बुद्धीचे एवढे अमाप पीक आले आहे कीं तसें आजवर कधीं आलेच नक्की खरी गोष्ट अशी आहे कीं अश्रद्धा ही आजची फॅशन आहे, एक वावटळ आहे, एक सांग आहे. त्यामुळे मनांत श्रद्धा असली तरी ती उघडपणे व्यक्त करण्यास प्रत्येकज्ञा कचरतो. आपण एकाच्या गोष्टीवर श्रद्धा असल्याचे दाखविलें तर आपण जुन ठरूं अशी प्रत्येकाला भीति वाटते, लाज वाटते.

माणसाचा कोठेंतरी सऱ्हाव पाहिजे, कोठेंतरी सऱ्हावना पाहिजे. आज माणसाला असा सऱ्हाव कुठेचे राहिलेला नाहीं. कायद्यावर, सरकारवर, मंत्यांवर, अधिकाऱ्यवर, शिक्षकांवर, फार काय, जन्मदात्या आईबापांवरही सऱ्हाव नाहीं. आणि अशी वृत्ति असणे याला ‘वैज्ञानिक वृत्ति’ म्हटले जाते, याला बुद्धिवाद म्हटले जाते. वास्तविक यांत फक्त पोटार्थी वृत्ति आहे. विज्ञानानें देवाधर्मविरची श्रद्धा उखडून टाकली आणि त्याजागीं आणले काय? तर स्वार्थीपणा. दुसऱ्याला लुबाढून, त्याच्या हिताच्या किंवा समाजहिताच्या देखील आड येऊन, कोणत्याही वाम (Left) मार्गानिं जाळ आपला स्वार्थ साधणे यांत कोणाला कांहीं गैर असें वाटतच नाहीं, तर हें स्वार्थ साधण्याचे काम कोणीही बिनदिकत करीत असतो. किंवहुना उजवे (Rightists) म्हणजे प्रतिगामी व डावे (अर्थात् वाममार्गी Leftists) म्हणजे पुरोगामी असे आज या शद्धांचे अर्थ झाले आहेत. पण बुद्धिवादी म्हणजे विचारवंत असें कांहीं आणि आढळत नाहीं. कोणताही कायदा किंवा नियम बरोबर कीं चूक हें प्रत्येक माणस आपल्या बुद्धीनें ठरविणार व त्या कायद्याविरुद्ध मनास येईल ती चळवळ करणार याच चळवळीचे मोठ्या प्रमाणावरचे रूप म्हणजे संप, हरताळ, घेराव, टाळेबळी मोर्चे, निषेधसभा. या सर्व गोष्टींमार्गे केवळ आपला स्वार्थ, आपल्या पुरते पाहाऱ्याचे

दृष्टि, एकदेंच असतें. त्यांत समाजहिताची वा राष्ट्रहिताची दृष्टी कधीच असत नाही 'सर्वेऽपि सुखिनः संतु' ही आध्यात्मिक दृष्टि, तर 'सुखं च मे शयनं च मे' ही (वैज्ञानिक व भौतिक या गोडस व मोहक नांवाखालीं वावरणारी) आजची समाजवादी दृष्टि.

हे वाचत्याबरोबर कुठलाही विचार न करतां वा बुद्धिन चालवितां आमच्यावर सनातनीपणाचा शिकका एकाद्या यंत्रांत घातल्याप्रमाणे मारला जाईल. परंतु थोड्याशा विवेकानें या प्रश्नाकडे पहा. ज्या दिशेने आपण पाउले टाकीत आहोत ती बहुजन हिताची आहे काय? विज्ञानानें ज्या अनेक सुखसोयी व साधने उपलब्ध करून दिलीं आहेत त्यांचा लोकहितासाठीं उपयोग होण्याचा मार्ग काय? केवळ समाजवादी समाजरचनेने हें कार्य होईल काय? समाजवाद ही केवळ घोषणाच राहील, ती केवळ वरवरची यंत्रणा होऊन राहील, व आंतून मात्र जनतेचे शोषण तसेच चालू राहील, हें आज स्पष्ट दिसत आहे. याचे कारण, विज्ञानाने माणसाची बुद्धि वाढली पण सुधारली नाहीं, तर उलट ती विघडली. सूक्ष्म भावनांची जागा जडद्रव्याने घेतली व शुद्धतेची जागा नकलीपणाने घेतली. रेडिओ, अंतरिक्षयाने, विमाने, टेलिव्हिजन यांनी जग लहान झाले आहे, पण भावना मात्र दुरावल्या आहेत. दूरचित्रवाणीवर क्यूबा व क्वेबेक येथील धरणीकंपाचे, पुराचे वा अपघाताचे दृश्य पाहून आरामखुर्चीत बसून हळहळणारा मनुष्य शेजारच्या खोलींतून येत असलेल्या करूण क्रदनाविषयीं संपूर्णपणे बेफिकीर असतो. मानलेल्या भावाबहिणींना व मिळमैत्रिणींना इद व नाताळ प्रसंगी डझनावारी ग्रीटिंग काढे पाठविणारा एखादा कॉमरेड आपल्या आईवापांचे व भावाबहिणींचे तोंडही पहात नसतो, अशीं उदाहरणे आज घरोघरीं मौजूद आहेत.

वाचकहो, या सर्व समस्यांचा विचार करा. केवळ फैशन म्हणून उडवाउडवीचीं उतरें देऊ नका. तुमच्या-आमच्या सर्वांच्या पुढे उभे ठाकलेले हे भेडसावणारे प्रश्न आहेत. माणसाची मनोवृत्ति बहिर्मुख ज्ञात्याशिवाय, 'आत्मवत् सर्वभूतेषु' अशी ज्ञात्याशिवाय आजचे माणसामाणसांतील प्रश्न सुटणार नाहीत. यालाच आपण आध्यात्मिकता म्हणतो. या शद्वाने विचकून जाऊ नका. लोकाभिमुख व परोपकारी वृत्ति, एकमेकांस सहाय्य करण्याची वृत्ति, दयामय व त्यागमय वृत्ति, या सगळ्यांचा अंतर्भव आध्यात्मिकतेत होतो. अशा प्रकारची आध्यात्मिकताच जगाला कशी तारील याचे विवेचन पुढील अंकांत करूं.

अभिप्राय

श्री गुरु प्रसाद : लेखक—श्री. चिपळूणकर गुरुजी (ज्योतिर्देवज्ञ, अयोध्या).

परमात्म्याचे वहुतेक अवतार 'परित्राणाय साधूनां' याच बरोबर 'विनाशाय च दुष्कृताम्' यासाठी झाले. परंतु दत्तावताराचे वैशिष्ट्य असें कीं तो अवतार केवळ भक्तकृपेसाठी झाला. मोठे गोड आणि सौम्य असें हें दैवत विशेषतः महाराष्ट्रात घरोघरी विराजत आहे. याचें श्रेय महाराष्ट्रात होऊन गेलेले दत्ताचे दोन पूर्णवितार श्रीपाद श्रीवल्लभ व श्री नृसिंहसरस्वती स्वामी यांना आहे. दत्तसंप्रदायाचा सर्वमान्य व सुप्रसिद्ध ग्रंथ 'श्रीगुरुचरित्र' म्हणजे या दोन पूर्णवितारांच्या जीवनकथाच होत. या मुख्य ग्रंथाशिवाय श्रीदत्तात्रेयाचीं कित्येक स्तोऱ्ये, पदे, श्लोकं व आरत्या लोकांच्या पठणांत आहेत. परंतु हें सर्व साहित्य थोडक्यांत व एकत्र उपलब्ध नाहीं. प्रस्तुत पुस्तिकेत गुरुचरित्राच्या प्रत्येक अध्यायाचें ओवीबद्ध सार व दत्तध्यानादि स्तोऱ्ये देऊन लेखकानें भक्तांची मोठीच सोय केली आहे.

आबाशास्त्री कोनकर म्हणतात; 'लहान आरशांत मोठया हत्तीचें किंवा आकाशाचें ही दर्शन होतें. त्याप्रमाणें हें ओवीरूप कवित्व उपासकांनी वाचले म्हणजे श्रीगुरुचरित्राच्या अध्यायांचें सार त्यांच्या लक्षांत येईल.'

श्री. बाळासाहेब भारदे लिहितात : "श्री दत्तसंप्रदाय हा भक्तिमार्गाचा पंथ तर आहेच, पण या मार्गातील उपासना अधिक व्रतापेक्षो व नियमधमपिक्षी आहे सद्गुरुंचा सद्गुरु श्री दत्तात्रेय अवतार होय.

जै डोळां अंजन भेटे । तै दृष्टीसी फांटा फुटे ।
या न्यायानें गुरुचा प्रसाद झाला म्हणजे

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिः अस्य उपजायते ।

असा प्रकार होतो. हीच प्रासादिक गुरुकृपा जनमनावर विवावादी याच उद्देशाने लेखकानें हा उपासनेच्या श्रद्धेने नम्र प्रयत्न केला आहे."

श्रीदत्तात्रेयाचे स्वरूप व दत्तसंप्रदाय यांविषयीं एक विशेष गोष्ट न्यायरूप विनोद यांनी सांगितली आहे. ती अशी कीं, श्रीदत्तात्रेयांचे अवधूत स्वरूप हें त्रिगुणातीत व त्रिवर्णातीत तत्त्व आहे. म्हणूनच दत्तोपासना पवित्रतम व अत्यंत शुचिर्भूत अशी असून देखील चातुर्वर्ष्यांनिं मर्यादित झालेली नाहीं. अर्थात् श्रीदत्तसंप्रदाय हा वर्णातीत लोकशाहीचा पुरस्कर्ता आहे, व श्री दत्त हें शुचिर्भूतांचे, त्याचप्रमाणे पतितांचेही आराध्य दैवत असत्यामुळे लोकशाहीचे अधिकृत दैवत म्हणून त्याची प्रतिष्ठा सर्वमाल झाली आहे.

या संप्रदायांत श्री अक्कलकोट स्वामी, श्री साईबाबा व श्री माणिकप्रभु ही त्रिमूर्ति म्हणजे दत्त भगवानांचीं तीन मानवी रूपे होत. यासाठीं साईभक्तांना ही पुस्तिका अत्यंत उपयुक्त अशी झाली आहे. म्हणून, श्री. गुळवणी महाराज यांनी म्हटल्याप्रमाणे, सांप्रतच्या काळांत श्रीदत्त संप्रदायांतील उपासनाक्रम जनतेसमोर आणण्याचा काळकळीचा प्रयत्न केल्याबद्दल लेखक धन्यवादास पात्र आहेत.

श्री साईगीतायन

(कवि : चकोर आजगांवकर. प्रकाशक : केशव भिकाजी ढवळे. किमत ५-०० रु.)

यांत बाबांच्या चरित्राच्या विविध पैलूंवर रचलेलीं ४१ गीते आहेत. कवीने म्हटले आहे, “केवळ साईदर्शन व साईकृपा यांचीच मूळ बैठक (या काव्याला) आहे.” या संग्रहांतील गीते वाचतांना कवीच्या या म्हणण्याचा पदोपदीं प्रत्यय येतो. या प्रत्येक गीतांत “प्रतीतिसुगमं वचः” असा प्रसादगुण आहे. शिवाय प्रत्येक गीतांतून भक्तिरसाचा आविष्कार असल्यामुळे या संग्रहाला एक आगळेंच माधुर्य आले आहे. प्रमिद्व कवि श्री. शांताराम आठवळे यांनी म्हटले आहे, “श्री. आजगांवकरांच्या भावभक्तीचा रसार्द उमाळा त्यांच्या शब्दाशब्दातून प्रतीत होतो. अंतरीची तळमळ, शब्दयोजनेची समर्पकता, रचनेचा घाटदारपणा, आशय, अभिव्यक्तीतील रसमय महजता या त्यांच्या रचनेतील गुणांनी माझ्या मनाचा पुरता वेध घेतला.”

“जैशास तैसा भेटे । तेब्हां मजालसी थाणे ॥” असे समर्थांचे वचन आहे. त्याप्रमाणे एका कवीने दुसऱ्या कवीविषयीं लिहिलेल्या या शब्दात प्रस्तुत पुस्तकाची मगढी गुणवत्ता व्यक्त झाली आहे.

(श्री साईगीतायनाच्या गायनाचा वृत्तान्त याच अंकात पुढे दिला आहे.)

श्री साई कीर्तनमाला

पुष्प सहावे (चालू)

लेखक—ह. भ. प. (प्रा.) द. दि. परचुरे.

ज्या बोधाचा उल्लेख जानेश्वर महाराजांनी आजच्या मूळ अभंगांत केला आहे, त्याच प्रकारचा बोध साईवावांनी सर्वांता केला. परंतु “अधिकार तैसा करूं उपदेश” हे साधूंच्या उपदेशाचे तत्त्व. साधकाला न झेपणारा उपदेश साधु करणार नाहीत. केल्यास ‘मुंगीचिये पाठी हत्तीचे पालाण’ असे होईल. साधुसंत इतक्या कळवळ्यानें, जीव तोडून, बोध (उपदेश) करतात, परंतु सर्वांच्याच हृदयांत तो बोध रुजतो असे नाहीं. ज्या प्रमाणे बीज कितीही चांगले असले तरी भूमि असेल त्या प्रमाणेंच फळ (पीक) मिळणार. परंतु असे असले तरी ‘कर्मण्येवाधिकारस्ते’ हे भगवद्वचन साधु मानीत असल्यामुळे ते आपले बोध देण्याचे कार्य करीतच असतात. मात्र साईवावांचे हे एक वैशिष्ट्यच भूमितीलच “सत्य, प्रेम, सहिष्णुता व एकता” ही सर्वमान्य तत्त्वे आचरणांत आणण्यास शिकविले.

(श्लोक-राग सारंग. ताल-झपताल)

नसे शिष्य शाखा नसे तो महंती ।
उपाधी कधीं या न बाबा करीती ।
हरी वा खुदा एक मालीक आहे ।
तयावीण कोणीच पळही न राहे ॥१॥

बरें, ज्यांचे पुष्कळ शिष्य होते अशा तुकोबा-समर्थाचाही लोकांविषयीं अनुभव असाच होता. एवढेच कशाला ? महाकवि व्यासांनीहि आक्रोश केला आहे की 'मी लोकांना ओरडून एवढा धर्म सांगतों आहें, पण माझे कोणी ऐकत नाही.'—

(अनुष्टुप्) ऊर्ध्वबाहुविरोम्येषः न तु कश्चित् श्रुणोति माम् ।
धर्मादिर्थश्च कामश्च सः धर्मः किं न सेव्यते ॥

एकदां समर्थ आपल्या कांहीं शिष्यांसह तुकोबांना भेटण्यासाठीं देहस आले परंतु इंद्रायणीला पूर आलेला असल्यामुळे त्यांना पलीकडे जातां येईना. कांहीं वेळांने तुकोबा स्वतःच पलीकडच्या तीरावर आले. समर्थांनी त्यांना खुणेने विचारले की, 'तुमचें कार्य कसें काय चाललें आहें ?' त्यावर तुकोबांनी बोंब मारीत असल्याची खूण केली. नंतर तुकोबांनी समर्थांना विचारले कीं आपले कसें चाललें आहे ? तेव्हा समर्थांनी चार दगड हातांत घेऊन ते तुकोबांना दाखविले. तिकडे तुकोबा परत फिरले व इकडे समर्थ शिष्यांना म्हणाले, "झाली आमची भेट. चला आतां परत." शिष्यांनी विचारले, "महाराज, आपल्या तर नुसत्या खुणा झाल्या. भेट तर झालीच नाहीं व बोलणेही कांहीं झालें नाहीं." समर्थ म्हणाले, "अरे, भेटून जें बोलणे व्हावयाचे तें आमचें सगळे झालें. मी त्यांना विचारले, 'तुमचें कसें चाललें आहे ?' त्यांनी सांगितले, 'मी बोंबा मारून राहिलों आहें. पण लोक कांहीं ऐकत नाहींत.' मात्र त्यांनी मला विचारले, 'आपल्याकडे कसें आहे ?' मी म्हटले 'इकडेही सगळे दगडचे आहेत. मी व्यर्थ त्यांच्यापुढे डोके आपटून घेतों आहें.'"

या गोष्टीचा अर्थ एवढाच कीं साधुसंत जेवढे सांगतात तें सर्वच्या सर्व सगळेचे ऐकतात व आचरणात आणतात असें नव्हे, तर भगवंतांनी स्वतः सांगितल्याप्रमाणे "मनुष्याणां सहस्रेषु" साध्या पुस्तकी विद्येत आपण पहातो कीं ४०-५० पक्केच पास होतात. मग परमार्थाचा मार्ग तर सुळावरची पोळी, "क्षुरस्य धारा निशिता दुरत्यया" त्यांत असा अनुभव येणे साहजिकच होय. 'अधिकार तैसा उपदेश या पुढे 'साहे ओझें त्यास तैसें देऊ' असे तुकोबांचे शद्व आहेत. या विषयां बाबांच्या चरित्रांतील एक प्रसंग सांगतों. एक योगाभ्यासी होते. त्यांनी या शास्त्राचा खूपसा अभ्यास ग्रंथांवरून केला होता. परंतु योगाचे मुख्य अंग जें समाधि लावांतेंच त्यांना जमेना. खरोखर हें गुरुजवळ राहून शिकण्याचें शास्त्र आहे. न पेका विपरीत परिणाम होऊन मनुष्य प्राणाला मुकण्याचा धोका असतो. असो. प्रसुत

वोगाभ्यासी बाबांकडे आले. हेतु हा कीं बाबा स्वतः सिद्धयोगी असल्यामुळे ते आपल्याला नंदिर्जन करतील. ते बाबांना भेटायला आले तेव्हां बाबा पलांडू (कांदा) वरोवर प्रकर खात होते. तेव्हां काय झाले पहा—

(ओवी) ऐसा धरून पोटी हेत. साईंचे जों दर्शन घेत.

तों ते बैसले होते खात. पलांडू समेत भाकर ॥

धरिली पाहोनि सन्मुखमुखा. शिळी भाकर कांदा सुका.

हे काय वारिती माझ्या शंका. प्रबळ आशंका उद्भवली ॥

वोगाभ्यासाच्या मनांतील शंका बाबांनी ओळखली, व ते जसे जवळ आले तसें त्यांना एक जाईल अशा बेताने बाबा नाना चांदोरकराना सांगूं लागले—

(ओवी) विकल्प उठला त्यांचे मनीं. साई महाराज अंतर्जनी.

म्हणती “नाना, कांदा ज्या पचनीं. पडे तयांनीच तो खावा ॥

पचविष्णाचा जोम हवा. तयाने कांदा खुशाल खावा”.

एकून चरकला योगी जीवा. शरण सद्भावा तो गेला ॥

बाबांकडे जे जे लोक आले त्यांना त्यांच्या भावना न दुखवतां बाबांनी आपलेंसे केले. योग्याची स्थिति वर्णन करतांना नाथ म्हणतात, ‘भ्रमरू रिघोनि पुष्टांमधीं। फूल तरी कुचंबों नेदी।’ त्या प्रमाणे बाबांचे होतें. साधूंचा जो बोध असतो तो कांहीं सांसारिकांना घरांतून उठविष्णासाठी नसतो. यदु-अवधूत संवादांत तर नाथ सांगतात—“गृहाश्रम न सांडितां। कर्मरेखा न ओलांडितां। निजव्यापारीं कर्तां। बोधु सर्वथा न मेळे ॥” सांताकूळचे धुरंधर घराणे बाबांचे परमभक्त होतें. परंतु त्यांच्या कुळांत पांडुरंगाचीहि भक्ति होती. त्यांच्यातले बाळाराम व इतर कांहीं मंडळी शिरडीस जावयास निघाले. ते येण्याच्या आधींच बाबा जवळच्या लोकांना म्हणूं लागले, “आज माझ्या दरबारचीं खास माणसे येणार आहेत.” पुढे बाळाराम येऊन पायां पडल्यानंतर बाबा त्यांना म्हणाले, “तुमची आमची साठ पिढ्यांची ओळख आहे, वरें का.” बोलतां बोलतां बाबांनी सहज आपली चिलीम बाळारामाला दिली. त्याला धूम्रपानाची मुळींच संवय नव्हती. परंतु त्याने ती अद्दें घेतली व दोनचार झुरके मारले. तेव्हांपासून त्याचा जुनाट दमा कायमचा गेला. (शिरडीस बाबांनी देह ठेवला तेव्हां नेमका त्याच वेळीं बाळारामाला एकदा नेमका आला होता.) ही मंडळी शिरडीस असतांना चावडीच्या वेळीं त्यांना एक दिव्य अनुभव आला, तो असा :—

पांडुरंग मूर्तीचे वदन. ज्या दिव्यतेजे शोभायमान ।

त्याच तेजे साई मुख मंडन । पाहोनि विस्मयापन्न धुरंधर ॥

या प्रमाणे बाबांनी अद्वैताचा बोध दृढ केला. अभेद भक्ति बाबांनी सर्वांना शिकविली. कारण स्वतः बाबांना केवळ आपपरभाव राहिला नव्हता एवढेंच नव्हे,

तर ते चराचराशीं एकरूप ज्ञाले होते. या विषयीं एक मनोरंजक कथा सांगतो. एकदा बाबा व कांहीं मंडळी बोलत वसलेली असतांना भितीवर एक पाल मोठमोठ्याने चुक्कचुकली. लोकांना वाटले की हें अशुभ सूचक आहे. परंतु बाबा त्या पालीचेही हृदय जाणत होते. ते म्हणाले, “अरे यांत अशुभ कांहीं नाहीं. उलट या पालीला स्वयं आनंद झाल्यामुळे ती चुकचुकत वागडत आहे. कारण थोड्याच वेळांत तिची वही औरंगाबादेहून इथें येणार आहे. तुम्हाला सगळ्यांना त्यांची भेट ज्ञालेली दिसेलच थोडे थांबा —

(राग-जयजयवंती; ताल-त्रिताल)

या पालिची भगिनी इथें । येईल आतां मिळण्यास हीतें ॥१॥

येईल औरंगाबादेहून । हषें म्हणुनी ‘चुकचुक’ करिते ॥२॥

नाचे छंदे इकडे तिकडे । स्वानंदे, मग अशुभ काय तें ? ॥३॥”

कांहीं वेळाने एक भक्त औरंगाबादेहून शिरडीस आला. बाबांपाशीं आल्यावर त्याने आपल्याजवळचे पूजेचें सामान काढण्यासाठीं आपला गोण उघडला. तोंच त्या सामानांतून एक पाल वाहेर पडली व धांवत पळत भितीवर चढून त्या पहिल्या पालील भेटली. केवढा आनंद दोधींनाही ज्ञाला होता ! एकमेकींच्या गळ्यांत गळा घालू त्या फेर धरून नाचत वागडत होत्या. मग बहुधा त्या पहिल्या पालीने आपल्या ताईला पाहुणचारासाठीं आपल्या घरीं नेलें असावें. सगळे लोक अवाक् होऊन तें दृश्य पहात होते. त्या पालीना आनंद ज्ञाला तितकाच बाबांनाही ज्ञालेला दिसत होता. बाबांना हें सर्व कळले कसें ? यांचें स्पष्टीकरण एकच. तें म्हणजे पालीशीं बाबांची एकात्मता सान्या जगांत, कणाकणांत, परमात्माच भरला आहे. कवीर म्हणतात—

(दोहा) मुल्ला होकर बांग पुकारो वो क्या साहिब बहिरा है ? ।

मुंगीके पांवमें धुंगुर बाजे वो भी साहिब सुनता है ! ॥

साहिब किंवा साहेब म्हणजे परमात्मा. तुमच्या आमच्या ऑफिसमधला साहेब नव्हे. कवीर विचारतात, अरे मुल्ला, तूं घसा फोडून मोठमोठ्याने अल्लाला पुकारतोला तो कां ? ‘साहिब’ बहिरा का आहे ? छे छे. मुंगीच्या पायांत धुंगुर बांधले असता त्यांचा जो सूक्ष्मतम आवाज होईल तो सुद्धां साहेबाला ऐकूं जातो !

(दिंडी : राग-बागेश्वी; ताल-दादरा)

जरी धुंगुर ते मुंगिच्याहि पायीं । बांधुनीयां नाचली हळू ठायीं ।

तरी परमात्मा ऐकतोचि सारें । ठाव कोठें ना तो नसे असा रे ॥

म्हणूनच परमात्मा हा ‘विश्वभर’—सगळे विश्वज याने भरले आहे असा-आहे. बाबांची वृत्ति परमात्ममय ज्ञाली होती, म्हणूनच त्यांना पालीचें मनोगत कळले—

(पद : राग-भीमपलास; ताल-किताल. चाल-गोरे मुखसे)

जगतीं भरले साईनाथ हे । ठाव तयांविण कोठे आहे ? ॥८॥

स्थावर जंगम सर्वं चराचरि । अणुरेणूसहि पुरे व्यापुनी साई राहे ॥९॥

बाबांच्या सर्वं व्यापकतेची, आणि म्हणूनच सर्वसाक्षित्वाची, आणखी एक विस्मय-
कारक कथा सांगतो. स्वतः बाबांनीच ही हकिगत सांगितली आहे—

(साकी) संत सुजनहो, ऐका कैसे साई त्रिकाल ज्ञानी ।

सर्पदर्दुरांची ते कथिती अद्भुत रम्य कहाणी ॥

एकदां बाबा वाटेने जात असतां नदीकाठीं एक सर्प बेडकाला खात होता. बेडूक
मोठमोठ्याने आक्रोश करीत होता. एवढ्यांत एक वाटसरू तिथे आला व म्हणाला,
'बाबा, हा आवाज कसला ?' बाबा म्हणाले, 'एक साप बेडकाला खात आहे.
त्यामुळे तो बेडूक मरणाच्या भीतीने ओरडत आहे. जा, बघून ये.' वाटसरू बघून
आला व म्हणाला, "खरेंच, बाबा, आतां अधर्या मिनिटांत तो साप बेडकाचा ग्रास
करणार असें वाटते." बाबा म्हणाले, "अरे, तो काय ग्रास करतो ? मी त्याचा
बाप बसलों आहे ना इथें. मी त्या बेडकाला आतां कसा वांचवीन तें बघ. चल माझ्या
बरोबर." असें म्हणून बाबा त्याला घेऊन नदीच्या पावांत गेले व त्या सापाला
उद्देशून म्हणाले, "काय रे वीरभद्राप्पा, या बसाप्पा बरोबरचे तुझे वैर अजून या
जन्मींही संपले नाहीं ? बेशरम कुठला ! चल, त्याला ताबडतोब सोडून इथून दूर
निघून जा." हे शद्ध ऐकतांच सापाने बेडकाला सोडले, व तो गुपचुप निघून गेला.
बेडूकही बाबांच्या पायाशी उडी मारून झाडीत निघून गेला. वाटसरू म्हणाला,
"बाबा, हें काय गूढ आहे ? हे वीरभद्राप्पा आणि बसाप्पा कोण, आणि तुम्ही त्या
सापाला बोललांत त्याचा अर्थ काय ?" बाबा म्हणाले, "ती बरीच मोठी कहाणी
आहे. आतां चिलीम पितां पितां तुला सांगतो. ऐक." वाटसरूने चिलीम पेटविली
व ती पितां पितां बाबा सांगू लागले—

मी खूप पूर्वी रहात असें त्या गांवांत शंकराच्या देवळाच्या जीर्णोद्धारासाठीं
गांवकन्यांनी बरीच रक्कम जमविली व गांवांतल्या एका धनिकाजवळ ठेवण्यास
दिली. हेतु हा कीं आणखी लागणारी रक्कम त्याने स्वतः घालून जीर्णोद्धाराचे काम
पुरे करावें. पण तो धनिक कमालीचा कंजूष होता. पैसे होते तेवढेंच काम त्याने
करवून घेतले व गप्प बसला. मुख्य घुमटाचे काम अपुरेंच राहिले. गांवकन्यांनी
त्याला किती सांगितले, पण व्यर्थ. मग त्याचे बायकोला दृष्टान्त ज्ञाला कीं 'देवळाच्या
घुमटाचे काम तूं कर.'

(ओवी) तूं तरी हो जागी, ऊठ 'बांधी' जा, त्या देवळा घुमट ।

जो खर्चशील त्याची शतपट । तुज तो नीळकंठ देईल ॥

तिनें हा दृष्टान्त आपल्या नवन्याला सांगितल्यावर तो तिची कुचेष्टाच कहं लागला. कारण—

(ओवी) जैसी जयाची चित्तवृत्ती । तैसीच तया जगस्थिति ।

स्वयें असलिया शठप्रकृति । इतरही दिसती तैसेच ॥

कांहीं दिवसांनी तिला परत दृष्टान्त झाला कीं “पतीला या बाबतीत आग्रह कहं नकोस. तूंच शुद्ध मनानें देशील तें पुरे. एक पैसा दिलास तरी तो लाख मोलाचा आहे.” तेव्हां तिनें विचार केला कीं बापानें आपल्याला दिलेले दागिने विकून येतील ते पैसे देवाला घावे. तिनें तो विचार पतीला सांगितला. तो म्हणाला, “तर मग हे दागिने मला देऊन माझेकडे गहाण असलेली जमीन सोडव व ती देवाला दे. ती जमीन हजार रुपयांची, म्हणजे बरोबर तुझ्या दागिन्यांच्या किमतीची, आहे.” वास्तविक ती एका अनाथ बाईची जमीन याच्याकडे २०० रुपयांना गहाण होती. जमीन अगदीं नापीक व ओसाड होती व ती शंकराला अर्पण करण्यास यानेबायकोला सांगितले. बायको बिचारी भोळी. तिनें त्या प्रमाणे केले. जमीन देवाची झाली व तिथला गुख त्या जमिनीची व्यवस्था पाहूं लागला. पुढे लवकरच वीज पडून हीं नवराबायको व ती अनाथ बाई अशीं तिघेही मृत्युमुखीं पडलीं. नंतर तो धनिक तिकडे मधुरेत एका गरीब ब्राह्मणाच्या घरीं जन्मला व त्याचें नांव वीरभद्राप्पा ठेवले. त्याची स्त्री इकडेच शंकराच्या पुजाच्याकडे जन्मली व तिचें नांव गौरी ठेवण्यांत आले. ती अनाथ बाई शंकराच्या गुरवाच्या घरीं पुत्ररूपानें जन्मली. त्या पुत्राचें नांव चनबसाप्पा ठेवले. गौरी वयांत आल्यावर तिच्या पित्याला (पुजाच्याला) तिच्या लग्नाची चिता उत्पन्न झाली. तो मजकडे आला, तेव्हां मी म्हटले, “तूं काळजी कां करतोस ? ही मुली भाग्य शाली आहे. पैसेवाला वर हिला शोधीत लवकरच येथें येईल.

(साकी) कन्ये आधीं तिच्या पतीतें निपजवि विश्व विधाता ।

धनिक चांगला वरील हिजला, कांहि नको तुज चिता.”

खरोखरच, कांहीं दिवसांनीं वीरभद्र नोकरीधंदा निमित्त फिरतां फिरतां पुजाच्याकडे आला व सर्वांस प्रिय झाला. गौरी याला घावी असे पुजाच्याला वाटले व मी ही त्या गोष्टीस अनुमोदन दिले. पुढे त्यांचे रीतसर लग्न झाले. वीरभद्र तर माझा भक्तव बनला. परंतु त्याला पैशाची अडचण असे. त्याने एकदां मला या बद्दल विचारले. मी त्याला आश्वासन दिले कीं, “तुझी स्थिति कांहीं दिवसांनी सुधारेल.” इकडे ती ओसाड जमीन पुजारी पहात होता. परंतु तिथें नवीन वसाहती झाल्यामुळे जमिनीचा भाव एकदम वाढला. एवढ्यांत पुजारी मेल्यामुळे ती जमीन गौरीची झाली, म्हणजे व पर्यायानें वीरभद्राची झाली. एकानें त्या जमिनीला एक लाख रुपये देऊं केले. अवैरोख दिले, व बाकीचे दरवर्षी दोन हजार व्याजासह देऊन पंचवीस वर्षांत रकम फेडण्याचा करार झाला. पण देवळाचा गुरव (म्हणजे आतां चनबसप्पा) म्हण-

लागला कीं, “देवाच्या जमिनीवर गुरवाचा अर्धा हक्क असतो. म्हणून मला यांतले अधैं पैसे पाहिजेत.” या वरून वीरभद्राचा व त्याचा वाद जुळला. ते दोघे सल्ल्यासाठी मजकडे आले. मी म्हटले, “बसाप्पा, ही जमीन शंकराची, म्हणजे आतां गौरीची झाली आहे. (तिच्या दागिन्यांची किमत १००० रु. होती. त्याची ‘शतपट’ म्हणजे एक लाख होऊन तिला मिळाले होते. या प्रमाणे दृष्टान्त खरा झाला होता !) तिच्यावर तुम्ही हक्क सांगाल तर तुमच्या जन्माचे मातेरें होईल. पण, हां, तिच्या खुषीने काहीं मिळत असेल तर आपले घ्या.” हें ऐकून बसाप्पा कांहीं बोलण्यापूर्वी वीरभद्रच भयंकर संतापला व मला म्हणाला, “अस्सं. म्हणजे जमिनीवर गौरीची सत्ता आहे असे सांगून शेवटीं तिला फसवून सर्व आपणच बळकवावें असा दुष्ट विचार आहे तुमचा.” त्याच्या मूर्खपणाला हंसून मी स्वस्थ राहिलो. रात्रीं गौरीला शंकराचा दृष्टान्त झाला कीं, “चनबसप्पाचे सल्ल्याने रकमेची व्यवस्था देवळाचे कामीं करावी.” वीरभद्राला हें कळतांच तो उन्मत्त होऊन चनबसप्पाला ठार मारण्याची धमकी देऊन तशी संधि शोधू लागला. चनबसप्पाहि हट्टाला पेटला व माझ्या चरणीं लागला. मी त्याला आश्वासन दिलें कीं तुला वीरभद्राकडून मरूं देणार नाहीं. या तंग मनःस्थितींत कांहीं दिवस काढल्यावर दोघेहि उन्मादवायु होऊन मेले. त्यां पैकीं वीरभद्र हा इथला सर्प व चनबसप्पा हा बेडूक. अशी ही त्या दोघांची एकंदर तीन जन्मांची कहाणी आहे. त्यांचे दैरे जन्मांतरीं देखील चालू होतें. तेव्हां माझ्या आश्वासनाप्रमाणे मी या बसाप्पाला वीरभद्रापासून वांचविलें. कारण, मी त्याला म्हटले होतें कीं –
(साकी) शरणागत जो त्यासि रक्षिणे ब्रीह सदोदित माझे ।

विरभद्राच्या हल्ल्यापासुन करिन सुरक्षण तूझे ॥

बाबांनी हें सर्व केलें खरें, पण “करूनि अकर्ता तो” असा अकरतिम बोध त्यांचे ठिकाणीं दृढ झालेला होता. हा बोध श्रीदत्तात्रेयांनी जनार्दन स्वामींना व स्वामींनी एकनाथ महाराजांना दिला होता. साईनाथ हेही नाथपंथीय योगी असल्यामुळे तो बोध त्यांच्याही ठिकाणीं ठसला होता. वरील घटनेसंबंधाने बाबा म्हणाले –

(ओवी) अल्ला निजभक्तां लागून । संकट समयीं ये धांवून ।

त्यानेंच येथे मज पाठवून । करविलें रक्षण भवताचे ॥

हें तों प्रत्यक्ष अनुभवा आलें । वीरभद्रास हांकून लाविले ।

चनबसाप्पास संकटीं तारिले । सकल हें केले देवाचे ॥

केवढी ही निरहंकारिता ! साधूंचे ठायीं हा जो बोध असतो तोच भक्तांचे ठायीं असला पाहिजे ‘साईसच्चरित’ कार म्हणतात. —

(ओवी) भक्त जी जी सेवा करिती । संत स्वयेचि करवूनि घेती ।

भक्त केवळ कारण निमित्तीं । सकळ स्फूर्ति संतांची ॥

साधुसंत अथवा श्रीहरी । कोणातेही धरूनि निज करीं ।

आपुली कथा आपण करी । निजकर शिरीं ठेवोनी ॥

भगवंत म्हणतात त्याप्रमाणे

सदैव ऐसे भजन घडो । इतर कांहींही नावडो ।
मन मन्मासचरणीं जडो । विसर पडो अवध्याचा ॥

साधूंचा बोध तो हाच कीं ज्यामुळे 'नुरोनिया ठेला' अशी जीवाची अवस्था होते, म्हणजेच जीव हा शिवदशेला पावतो. नामदेवराय म्हणतात –

सरदुरुळनायके पूर्ण कृपा केली । निजवस्तु दाविली माझी मज ॥
माझे सुख मज दावियले डोळां । दिधली प्रेमकळा ज्ञानमुद्दा ॥

अशाच सद्गुरुंता उद्देशून ज्ञानेश्वर महाराज प्रथम पद्यांत सांगतात –

(भैरवी) साधुबोध ज्ञाला नुरोनियां ठेला ।

देवपूजेची जरुरी

डॉ. माधवराव दाभाडे

एम.ए., पीएच.डी

उज्जयिनी

(मार्च अंकावरून पुढे चालू)

परंतु आज या घटकेला आपल्याला काय दिसतं? आपल्याला हरघडी असा अनुभव येत आहे की मनुष्यच मनुष्याचा वैरी बनला आहे. व्हीएतनाम मधील युद्धामुळे लाखो लोक मृत्युमुखीं पडले. तरीही यापुढे जगात युद्ध होणार नाही, असं छातीठोक पणानं कुणीही सांगू शकणार नाही. सध्या मनुष्याचं जीवन किड्यामुंगी प्रमाणकःपदार्थ ज्ञालं आहे.

एकीकडे शास्त्रज्ञ सारखी धडपड करून निरनिराळे शोध लावीत आहेत, आणि माणसाचं जीवन सुखी करण्याची पराकाष्ठा करीत आहेत. नमुना म्हणून एकच गोष्ट सांगायची ज्ञाली तर मी म्हणेन की सैपाकाला लागणाऱ्या गॅसमुळं आणि अन्न लौकर शिजविणाऱ्या प्रेशर कुकरमुळं फार मोठी क्रांती ज्ञाली आहे. अशात्तेन स्त्रीपुरुषांच्या सुखसोयीसाठी नवीन नवीन साधनं दररोज उपलब्ध होत आहेत आणि पुढंही होतीलच. सध्याच्या सुधारणेच्या युगात यंत्र जणुकाही मानवासमोर हात जोडून उभं आहे आणि "काय काम आहे मालक?" किवा "काय हुकुम आहे हुजुर?" असं मानवाला हरघडी विनवीत आहे. आपण दररोज खातोपितो ते अन्नपाणी, अंगात घालतो ते कपडे लत्ते, राहतो ती घरंदारं, प्रवास करतो ती साधनं आणि इतरही अनेक बाबतीत संशोधकांनी खूपच प्रगती केली आहे. मोटारी, आगगाड्या, आगबोटी आणि विमाने

ही अधिकाधिक वेगानं धावत आहेत. सकाळी दिल्लीहून निवालेला मनुष्य सायंकाळ-पर्यंत सहज मास्कोला किंवा न्यूयार्कला पोहचू शकतो, इतकी या विमानांना गती मिळालेली आहे. यामुळं जगातल्या सर्व राष्ट्रांच्या सीमा जवळजवळ आल्या आहेत. दृष्टिवळणांच्या अद्भुत क्रांतीमुळं कोणताच देश जगापासून अलिप्त राहू शकत नाही. अशाच त-हेतू मनुष्याच्या जीवनात लागणाऱ्या हरएक गोष्टीत मोठी आश्चर्यकारक सुधारणा होत आहे. गेल्या पंचवीस तीस वर्षात मानवाच्या सुखसोयींच्या साधनात जितकी रेलचेल झालेली आहे तितकी गेल्या कित्येक वर्षात झाली नव्हती. परंतु इतकं असूनही आजचा मानव छातीवर हात ठेवून 'मी सुखी आहे' असं म्हणू शकत नाही. कारण भीति, शंका, चिता आणि अविश्वास यामुळं मनुष्य बेजार झाला आहे.

आपण भारतीय लोक कदाचित असं समजत असू की आपला देश गरीब असल्या-मुळं आपलं जिणं कवडीमोलाचं झालं आहे. कारण आपल्याकडे गरीवांचे हाल तर कोणी कुक्रा खात नाही. गरीवांना मनुष्याचं जिणं जगता येणं विलकूल शक्य नाही. परंतु अमेरिके सारख्या सुवत्ता आणि मुबलकता असलेल्या धनवान राष्ट्रातही पुष्कळ लोकांचं जीवन भकास झालेलं आहे. भीती, शंका, चिता, आणि अविश्वास यामुळं 'आपल्या जीवनात काही राम नाही' असं त्यांनाही वाटत आहे. असं तिकडून प्रवास कूळ आलेले लोक सांगतात. अर्थात् दोन वेळा जेवणाचीच जिथं घ्रांत आहे अशा आपल्या देशापेक्षा तेथील लोकांचं जीवन आपल्याहून अधिक सुखी असणं शक्य आहे यांत तिळमाल शंका नाही.

पृथ्वी, आप, तेज, वायू आणि आकाश या पंचमहाभूतांना मनुष्यानं आपल्या मुठीत पकडून धरलं आहे. अणुयुगामुळं आणि अंतराळयुगामुळं मनुष्य लौकरच चंद्रावरही वस्ती करून राहू लागेल. नंतर दुसऱ्या ग्रहांवरही त्यानं असंच पाऊल ठेवलं तर त्यात काही आश्चर्य नाही. यामुळं या ब्रह्मांडात ज्या आणखी अनंत अद्भुत गोष्टी आहेत, त्यांचा उलगडा मानवाला होईल यांत काहीही शंका नाही. आणि असं करता करता मानवाच्या जीवनात आणखी कितीतरी सुखसोयींची साधनं हात जोडून उभी असलेली आपल्याला पाहायला मिळतील. परंतु आपण आज आहोत याहून अधिक सुखी होऊ किंवा नाही, हे मात्र सांगता येत नाही.

याचं मुख्य कारण असं की विज्ञानाच्या प्रगतीमुळं मनुष्यानं जी अपरंपार सत्ता काविज केली आहे, त्यामुळं त्याचे हातपाय बलवान झाले आहेत. म्हणजे त्याची कार्यशक्ती वाढली आहे यात तिळमाल शंका नाही. म्हणजे मनुष्य फारच 'बलवान' बनला आहे आणि आणखीही बनण्याची शक्यता आहे. परंतु हे बल म्हणजे बौद्धिक बल होय. परंतु मानव बुद्धीनं बलवान बनला तरी मनानं मात्र अजून ठेंगूच आहे. कारण मनुष्याच्या मनाची वाढ झालेली नाही. म्हणजे मनुष्याचं मन अजून 'सुसंस्कृत' झालं नाही. 'सारे विश्वचि माझे घर' असं तो अजून समजत नाही.

म्हणजे विज्ञानामुळं मनुष्याची बुद्धी वाढली ही गोष्ट खरी, परंतु मनुष्याचं मन मात्र पंगूच राहिलं. त्याच्या अंतःकरणात माणुसकीचा पाझर फुटला नाही. उलट जसजशी सुधारणा होत आहे त्या त्या प्रमाणात ज्यांच्या ज्यांच्याजवळ धनदौलत, ऐपआराम आणि करमणुकीची अपरंपार साधनं आहेत ते ते स्त्रीपुरुष आपल्या आपल्यांच्याच वरोवर गुलगुल गोष्टी करण्यात मशगुल झाले आहेत. त्यांना 'जे का रंजले गांजले' आहेत त्यांची सेवा करायला फुरसतच मिळत नाही. त्यांचं अंतःकरण दयेन द्रवतच नाही. कारण त्यांचं मन मुर्दाड बनलं आहे. यामुळं श्रीमंत लोक अहंभावी, आवशी आणि व्यसनी बनले आहेत; आणि आणखी आणखी बनणार आहेत. या उलट ज्यांच्याजवळ 'काही नाही' म्हणजे जे गरीब आणि अज्ञानी आहेत ते अधिकाधिक गरीब, लाचार, दैववादी आणि दुःखी बनले आहेत आणि आणखी आणखी बनणार आहेत. हीच खरोखर आजच्या मानवाची मोठी शोकांतिका आहे.

कदाचित् काही वाचकांची अशी समजूत होण्याची शक्यता आहे की 'बघा ! हे दाभाडे लागले विज्ञानाच्या प्रगतीच्या विरुद्ध बोलायला ! ' पण तसं नव्हे. आम्ही विज्ञानामुळं होणाऱ्या प्रगतीच्या विलकूल विरुद्ध नाही. उलट नवीन नवीन शोधांचा आम्ही स्वागतच करतो. माझ्या मनगटावर घडचाळ आहे. त्यामुळं मला 'किती वाजले ? ' हे चटकन समजत. मी लहानपणी मराठी शाळेत असतांना दौतीतल्या शाईत वोरु बुडवून लिहीत असे. आणि आता फाऊंटनपेननं लिहीत आहे. ही खरोखर

मुधारणाच नाही का? मला रेडिओवरून क्रिकेटची कॉमेंटरी ऐकण आवडतं. तस्यांन चालतां चालतां कुठं गानकोकिला लता मंगेशकर यांचं माझ्या आवडीच गाण ऐकलं रे ऐकलं की माझी पावळं आपोआपच मंदावतात. दररोज रात्री नऊ वाजता लागणारी ऑल इंडिया रेडिओची बातमी तर मी हटकून ऐकतो. मग मी मंशोधनाच्या विरुद्ध कसा असेन? या संशोधनामुळे मनुष्याच्या मनात माणुसकीचा महिमा गाष्याची शक्ती निर्माण झाली पाहिजे. सर्व माणसांचं जीवन सुखी कसं होईल याची सर्वांनी काळजी घ्यायला पाहिजे. म्हणजेच माणसाचं मन सुसंस्कृत झालं पाहिजे. श्रीमंतांनी दीन दुबळ्यांचे अशू पुसले पाहिजेत आणि असं जर श्रीमंत लोक करीत नसतील तर लोकशाहीच्या रक्षणासाठी सरकारनं गरीबांना न्याय मिळवून दिला पाहिजे.

आजच्या मनुष्याचं जीवन किती चिताग्रस्त, किती किळसवाण, किती लांछनास्पद, किती क्षणभंगुर झालं आहे याचा आपल्याला बोध व्हावा म्हणून वर्तमानपत्रातले काही बोलके उतारे आपल्या समोर ठेवतो. कारण सध्या आपण कुठं आहोत, आपली सध्याची स्थिती कशी आहे, आपली अशी अवस्था का झाली आहे, हे आपल्याला नीट समजल्या शिवाय याचा बोध आपल्याला होणार नाही. म्हणून आपल्याला काही बोलक्या बातम्या ऐकवितो.

बातमी पहिली : भावाने बहिणीचा खून केला

(वसई) उमेळमान येथील श्री. खंडू विठ्ठल पाटील याने आपली सख्खी बहीण सौ. पार्वती मोरेश्वर पाटील हिच्यावर सुन्याने वार करून तिचा भीषण खून केला. सेशनजज्ज सुखीजा यांनी आरोपीला जन्मठेपेची सजा दिली.

—मुंबई, 'नवशक्ति' दिनांक २ फेब्रुवारी १९७३; पृष्ठ ४ कॉलम ५

बातमी दुसरी : बापाने मुलाचा खून केला

यवतमाळ दि. १७. स्वतःच्या मुलाचा खून करून त्याचे प्रेत परभारे जाळून टाकले या आरोपावरून सट्टू कोलाम याला पोलिसांनी अटक केली आहे. या प्रकरणी पोलीस तपासात निष्पत्र झालेली हकीकत अशी आहे की यवतमाळ येथून वीस मैलांवर असलेल्या डोंगरखडी या गावी सट्टू कोलाम याचा त्याच्याच मुलीशी अनैतिक संबंध होता. ही गोष्ट त्याचा मुलगा श्रावण याला समजली, असा संशय सट्टूला आला. होता. ही गोष्ट त्याचा काढून टाकावा असा दुष्ट विचार त्याच्या मनात आला. म्हणून त्याने कायमचा काढून टाकावा असा दुष्ट विचार त्याच्या मनात आला. म्हणून त्याने एके दिवशी मुलगा श्रावण याला सांगितले की राळेगाव येथे दुष्काळी कामे सध्या चालू आहेत. आपण दोघे राळेगाव येथे जाऊ या. त्या प्रमाणे दि. ३० जानेवारी रोजी असलेल्या डोंगरखडीने राळेगाव येथे जायला निघाले. सट्टू व त्याचा मुलगा श्रावण हे दोघे बैलगाडीने राळेगाव येथे जायला निघाले.

वाटेत जंगल लागले आणि रस्त्यात आणखी कोणी नाही असे पाहून वैलगाडीच्या जोखडावर बसलेल्या श्रावणच्या मागून सटूने बंदुकीने गोळी मारली. ती श्रावणच्या पाठीत लागून श्रावण जागच्याजागी मरण पावला.

त्यानंतर हा गुन्हा उघडकीम येऊ नये म्हणून सटूने श्रावणचे प्रेत परभारे जाळून टाकले.

पोलिसांना या प्रकरणी कुणकुण लागताच त्यांनी चौकशी चालविली व नऊ दिवसांच्या आत हा खुनाचा प्रकार उजेंडात आणला. सटूकोलामला मुलाचा खून केल्याच्या आरोपावरून अटक केली आहे.

मुंबई, दैनिक मराठा, दि. १९ फेब्रुवारी १९७३, पृष्ठ ६ कॉलम ५.

चातमी तिसरीः प्रेम केले म्हणून डोळे काढले

घरच्या मंडळींना न आवडणाऱ्या तरुणावर प्रेम केले म्हणून मुलीचे डोळे काढण्याचा प्रकार मडगाव (गोवा) येथे घडला आहे. या भीषण क्रौर्याबिद्रूल पोलिसांनी तिघांना अटक केली आहे. एकवीस वर्षे वयाच्या या मुलीचे प्रेमप्रकरण कळल्यानंतर ही घरच्यांनी तिचे लग्न दुसऱ्या तरुणाशी ठरविले. तेव्हा मुलगी घरातून निघून गेली व आवडत्या तरुणाच्या घरी जाऊन राहिली. यामुळे संतापून जाऊन मुलीचा भाऊ व मेहुणा हे दोघेजण त्या तरुणाच्या घरी गेले व मुलीला त्यांनी फरफटत घरी पस्त आणले. दिनांक सात फेब्रुवारी सकाळी मुलीला उताणी पाडून तिची वहिनी तिच्या छातीवर बसली व मेहुण्याने तिचे पाय गच्च धरून ठेवले. तिच्या तोंडात बोळा कोंवण्यात आला व स्कू ड्रायव्हरने मुलीचे डोळे फोडण्यात आले. अशी अंगावर शहारे आणणारी माहिती वाहेर आली आहे.

—मुंबई, 'नवशक्ति' दि. १० फेब्रुवारी ७३, पृष्ठ १ कॉलम ७

चातमी चौथीः मुलाने आईचा खून केला.

पैशांवरून भांडण होऊन नायगाव येथे एका तरुणाने आपल्या आईचा खून केला. मृत वाईचे नाव गंगावाई जाधव असून आरोपी मुलाचे नाव पांडुरंग असे आहे. पांडुरंग फरारी असून पोलीस त्याचा तपास करीत आहेत.

—मुंबई, 'मराठा' दि. १८ नोव्हेंबर ७२, पृष्ठ ८ कॉलम, ४

चातमी पाचवीः गोपी चिमा वडार याला जिवंत जाळले

मंगळवार दिनांक २० रोजी सिल्लोड तालुक्यातील घाटनांद्रा येथे गोपी चिमा वडार या तीस वर्षे वयाच्या तरुणाला दगडांनी व काठ्यांनी जबर मारहाण करून जळत्या झोपडीत टाकून जिवंत जाळण्यात आले. आणि वडोरांच्या तेरा झोपड्या जाळून भस्मसात करण्यात आल्या.

घाटनांद्रा येथे ही वडार कुटुंबे गेली दहावारा वर्षे रहात आहेत. घाटनांद्रा ते आमठाणा या रस्त्याचे काम ही वडारी कुटुंबे गेली अनेक वर्षे मोफत करीत आहेत.

मंगळवार दि. २० रोजी गोपी आणि त्याची बायको बंडिगवर कामाला गेले. गोपीला मंगळवारचा उपवास होता; म्हणून तो दुपारीच घरी आला. तो गावात गेला. तेथे स्वस्त धान्य दुकानात ज्वारी पावणेदोन रूपयानी विकत असल्याचे पाहून त्याने तकार केली. हे दुकान उपसरपंच चालवितात. ज्वारी स्वस्त दिली पाहिजे म्हणून त्याने वराच आरडाओरडा केला.

रात्री आठच्या सुमारास शेदीडशे माणसं या वडारांच्या झोपड्याकडे आली व गोपीला 'बाहेर पड, तुला दाखवितो' असे दरडावू लागली. गोपीच्या आईवडिलांनी या जमावाच्या म्होरक्यांच्या हातापाया पडून त्यांची समजूत घालण्याचा प्रयत्न केला. पण जमावाने गोपीला बाहेर खेचले व भला मोठा दगड त्याच्या डोक्यात घातला. फुटलेल्या स्थितीत जीव बचावण्यासाठी गोपी पढू लागला. तेव्हा या जमावाने त्याचा पाठलाग केला व जवळच्या काटेरी झुडुपा शेजारी खाली पाढून काठचांनी आणि दगडांनी झोडपून काढले. त्याची बायको त्याला वाचविण्यासाठी मध्ये पडली. तेव्हा केस धरून तिला फराफरा बाजूला ओढले.

हा प्रकार चालू असतांनाच बाजूच्या झोपडीतील हॉटेलातून जळती लाकडे आणून काही जणांनी झोपड्यांना आगी लावल्या. गोपीला मरणोन्मुख होईपर्यंत मारल्यावर मेलेल्या गुरासारखे फराफरा ओढीत जळत्या झोपड्याजवळ आणण्यात आले आणि त्याला उचलून एका जळत्या झोपडीत फेकून देण्यात आले, व वर लाकडे केकण्यात आली. त्याचे अर्धवट पेटलेले शरीर बाहेर काढून त्याच्यावर लाकडे टाकून त्याला पूर्णपणे जाळण्यात आले. (ही माहिती 'मराठवाडा' पत्राचे संपादक श्री. अनंत भालेराव यांनी स्वतः प्रकाशित केली आहे.)

—मुंबई 'महाराष्ट्र टाइम्स' दि. ३१ मार्च ७३ पृष्ठ ५, कॉलम ४,५ आणि ६.

बातमी सहावी : व्यसनं करणाऱ्या गर्भवतींची बालकं सुद्धा व्यसनीच

आपल्या भारतात अजून तरी स्त्रिया निरनिराळी व्यसनं करीत नाहीत ही चांगली गोष्ट आहे. परंतु अमेरिका आणि इतर पाश्चिमात्य देशात दारू पिणं, अफू खाण, किंवा दुसऱ्या व्यसनी वस्तुंचं सेवन करणं या गोष्टी सर्वस चालू आहेत. काही दिवसापूर्वी डॉक्टरांनी ही गोष्ट सिद्ध करून दिली की व्यसनं करणाऱ्या गर्भवतींची बालकं व्यसनीच निर्माण होतात. व्यसनांची आवड त्या बालकांना उपजताच अवगत होते. गेल्या वर्षी एकटचा न्यूयार्क शहरात जन्माला आलेली ८०० अर्भकं जन्मता-क्षणीच निरनिराळ्या व्यसनासाठी तरसत आहेत असं आढळून आलं. अशा बालकं बालिकासाठी अनेक त-हेच्या औषधांचा उपयोग करूनही शेकडा ५० टक्के बालकं मृत्युमुखी पडली. या वरून गर्भवती स्त्रियांवर व्यसनांचा कसा दुष्ट परिणाम होतो हे लक्षात येईल.

(हिन्दीतील बातमीचा मराठी अनुवाद)

—इदूर 'नई दुनिया' दि. २८ मार्च ७३, पृष्ठ ६ कॉलम ३.

श्रीगोंदवलेकर महाराज

व्यक्तिदर्शन

—पु. मु. अवे

(मार्च अंकावृत्त चालू) लेखांक ५ वा

आपणासारखे करिती तात्काळ

जिजीवाईची लहान मुलगी 'ताई' श्रीमहाराजांच्या जवळ अहोरात्र राहात असे. एकदा एक बैरागी त्यांच्या दर्शनास आला तेव्हा ते ताईशीं खेळत होते. बैराग्याने हैं पाहून तो आल्यापावलींच पुटपुट परत जाऊ लागला. तेव्हा श्रीमहाराजांनी आदराने त्याला हाक मारून बसवले व त्यांच्या येण्याचा हेतु विचारला. त्याने म्हटले, "आपणांस या लहान मुलीशीं खेळतांना पाहून, 'मला यांच्या कडून काय मिळणार?' असा सहाजिक मनांत विचार आला व मी परत फिरलो." श्रीमहाराज म्हणाले, "तुमचे परत जाणे अगदीं रास्त होते. कारण मला योग वगैरे कांहीं एक येत नाही. पण महात्म्यांच्या सहवासांत थोडेसे पाहिले आहे. त्यांतून आपणांस कांहीं घेण्यासारखे असले तर ह्या मुलीला विचारावे." असे म्हणून त्यांनी ताईच्या पाठीवर थाप मारली व तिला समोर बसवून डोक्यावर हात ठेवला. तिला लगेच समाधि लागली. जराशाने तिला हाक मारल्यावर तिची समाधि उतरली व बैराग्याने कांहीं न विचारतांच त्यांच्या सर्व शंकांचे समाधान आणि योगक्रियाही करून दाखविल्या बैरागी दिढ्ढमूढ झाले! त्यांनी श्रीमहाराजांना साष्टांग नमस्कार करून ते जाण्यास उठले. त्यांना श्रीमहाराजांनी आग्रहाने ठेऊन घेऊन स्वतः साधनक्रिया करून दाखविल्या व नंतर त्यांच्या गुरुकडे परत पाठविले. कांहीं दिवसांनीं श्रीमहाराज इनामदारांना म्हणाले, "मला आतां गेलेच पाहिजे, पण मी लौकर परत येईन." संगळचांचा प्रेमाने निरोप घेऊन त्यांनी इंदूर सोडले.

बडील - मातोश्रींचे दर्शन :

बाटेंतील तीर्थांचे स्नान-दर्शन करीत ते गोंदवल्यास पोंचले आणि मारुतीच्या मंदिरांत त्यांनी मुक्काम ठोकला. श्रीमहाराज एखाद्या ओजस्वी ऋषीप्रमाणे दिसत होते. वरोवर चार बैरागी पण होते. त्यांनी मंदिराच्या ओटचादर धुनी केली आणि हे गोसावीवृवा सिद्धासनांत ध्यान लावून बसले. गांवचे लोक दर्शनाला येऊ लागले. संध्याकाळी रावजी व गीतामार्य येत असतांनाच श्रीमहाराजांनी त्यांना मनाने नमस्कार केला. त्यांना उगीचच या गोसाव्याचा जिव्हाळा बाढू लागला. गीतामार्य तेथे येणाऱ्या प्रत्येकाजवळ आपल्या मुलाच्या खाणाखुणा सांगून त्याची चौकशी करीत असत. याही बुवाला त्यांनी विचारले. बुवा म्हणाले "तुमच्या मुलाची विशेष कांहीं खूण आहे का? ती सांगा." गीतामार्य म्हणाल्या, "मुलगा सुस्वरूप आहे,

बोलण्यांत फार चतुर आहे आणि अखंड रामनाम घेत असतो.” श्रीमहाराज शांतपणे कहाले, “हां, माय. असा एक बैरागी मी पाहिला आहे. सध्यां तो तीर्थयात्रा करीत मुखरूप आहे. एक वर्षांनिं तो तुम्हाला भेटेल, पण तुम्ही रामनामाची अखंड कास धरा.” ऐकणारच्या मनाचें समाधान करण्याचा श्रीमहाराजांचा गुण येथेही प्रत्ययास आला. तीतामाझिना फार फार समाधान झाले व दोघे घरीं आले. श्रीमहाराजांनी भल्या पहाटे गोंदवले सोडले.

मासुरवाडीस भेट :

खातवळला मारुतीच्या मंदिरांत लोकांनी त्यांचें दर्शन घेतले. श्रीमहाराजांची पत्नी सरस्वतीबाई व सासू भागीरथीबाई आपल्या जावयाच्या बेपत्त्यामुळे नेहमीं वितामग्न असत. म्हणून त्यांना वाटले कीं आपणही या महंतास त्यांच्याबद्दल विचारावें. मळ्यांची गर्दी ओसरल्यावर सासूबाईनीं जावयाची हकीकत सांगून ते परत केव्हां येतील असा प्रश्न गोसावीबुवांना विचारला. सरस्वतीबाईचे वय १७-१८ वर्षांचे होतें. खातर कानांत प्राण आणून ऐकण्यास बाजूला अदबीने उभया होत्या. गोसावी म्हणाले, “माय, तुम्ही मुठीच काळजी करू नये. तिचा घरधनी सुखरूप आहे. तुम्ही फक्त अखंड रामनाम घ्यावें, म्हणजे तो लौकर परत येईल. राम तिच्यावर कृपा करील.” हेकून दोघींना फार समाधान वाटले. कां तें कोण जाणे, पण मुलीच्या मनांत गोसाव्याबद्दल एक प्रकारची ओढ निर्माण झाली. तिने आपली दिनचर्या साफ बदलून घेली. रोज सकाळसंध्याकाळ स्नान करून धूतवस्त्राने मारुतीचें दर्शन करावें, घरीं तासभर त्या गोसावीबुवाची मानसपूजा करावी, दासबोधाचे दोन समास वाचून खावर मनन करावें व उरल्या वेळांत एकाग्र होऊन रामनामाचा जप करावा. कुठे लाणे, बोलणे वगैरेत वेळ घालवू नये.

रामेश्वरयात्रा

पुढे महाराज सज्जनगडावर श्रीसमर्थाच्या दर्शनास गेले. तेथें त्रिरात्र राहून त्यांनी रामेश्वराचा रस्ता धरला. तिरूपतीला व्यंकटेशाचें दर्शन घेऊन खाली उतरल्यावर त्यांना एक रोगप्रस्त आसन्नमरण भिकारी दिसला. श्रीमहाराजांनी त्याला उळले व खाण्यापिण्यास दिल्यावर तो जरा हुषार झाला. श्रीमहाराजांनी त्याला विचारले, “तुझी अशी अवस्था कां झाली?” तेव्हां तो आपली रडकथा सांगू लागला. “मी एकुलता एक असा जनीनदाराचा मुलगा रही ज्ञातीचा आहें. लाडामुळे मला व्यसने लागलीं. तिसाव्या वर्षी आई वारली. तिने मला झांकून ठेवले होते. पण दुसरी आई मला घराबाहेर काढण्याची खटपट करीत होती. त्यांतच वेश्येच्या नादांने मला रक्तपिती झाली. म्हणून आई मला विष घालणार होती हें मला जुन्या नोकराकडून कळले. तेव्हां ‘तू मला रस्त्यावर नेऊन ठेव म्हणजे मी रामेश्वरला माझ्या प्रिय देवाकडे जाईन’ असें म्हणून त्याला मी खूप पैसे दिले. त्यानें त्या रातीं मला

झोळीतून रस्त्यावर सोडलें व कसा तरी मी येथवर आलों आहें. रामेश्वरला जाण्याच्या एकमेव आनंदांत मी आहें.” श्रीमहाराजांनी त्याला धीर देऊन म्हटले, “आम्ही कसेही करून तुला रामेश्वरला नेऊ. तू नामस्मरण मात्र बिनचूक कर.” त्यांनी एक झोळी करून त्यांत त्याला घातला व आडवा बांबू खांद्यावर घेऊन चार बैराग्यांच्या मदतीने त्याला रामेश्वरला आणला. तेथें श्रीमहाराजांनी त्याला स्वच्छ स्नान घातले व मंदिरांत दर्शनाला नेले. श्रीरामेश्वरला आपल्या समोर पाहून त्याला इतका हर्ष झाला कीं त्यानें उत्स्फूर्त होऊन एक सुंदर पद तेलगू भाषेत गाइले आणि पिंडीवर मस्तक टेकले तें पुन्हा उचललेच नाहीं. श्रीमहाराजांनी त्याला वाळवंटावर नेऊ आपल्या हातानीं यथाविधि अग्नि दिला.

माझा गणू मला भेटला :

श्रीमहाराज येहळेगांवला आले व श्रीतुकामाईचे दर्शन घेतले. पुढे बरोबर एक वषनिं ते गोंदवल्यास आले. संध्याकाळच्या वेळी आपल्या वाड्याच्या अंगणांत येऊ त्यांनी, “जय जय रघुवीर समर्थ” म्हटले. गीतामाय भिक्षा घेऊन आल्या. गोसावी-बुवा म्हणाले, “माय, तुमचा मुलगा उद्यां तुम्हाला भेटेल.” असे म्हणून श्रीमहाराज मारुती मंदिरांत आले. दुसऱ्या दिवशीं श्रीमहाराज परत आपल्या वाड्यांतील आंगणांत भिक्षेला आले व “जय जय रघुवीर समर्थ” चा त्यांनी घोष केला. गीतामायने भिक्षा आणली, पण ते म्हणाले, “माय, मला उत्तरंडीच्या कोपन्यांतील घृदह्याच्या दगडीची भिक्षा दे.” तरी सुद्धां त्यांना गोसाव्याची ओळख पटली नाहीं. त्यांनी चटकन् दगडी आणली व ती घेतांना त्यांच्याकडे पाहून श्रीमहाराज हंसले. त्या क्षणीं डोक्यांत लख विकाश पडल्याप्रमाणे त्यांना आपल्या गणूची ओळख पटली व त्यांनी त्याला कडकडून मिठी मारली. “माझा गणू मला भेटला” असे म्हणत माडलीच्या डोळ्यांना धो धार लागली. “माझी आई मला भेटली” असे म्हणत गोसावीबुवांचेही डोळे वाहू लागले. आंगणांतील गडबड ऐकून रावजीही आले. त्यावरोबर श्रीमहाराजांनी त्यांना साष्टांग नमस्कार घातला. घरांतील सर्व मंडळी जमली व आनंदी आनंद उफाळला. गावांत बातमी गेली तेव्हां बाळपणचे सगळे मित्र जमून त्यांना अनेक गोष्टी विचारूं लागले व तेही तन्हेतन्हेच्या गमती सांगू लागले. “लिंगोपतंत्राचा नातू साधू होऊन आला आहे” असे पंचकोशीत कळल्यावर जो तो श्रीमहाराजांच्या दर्शनाला येऊ लागला. श्रीमहाराज प्रत्येकाची ओळख त्याला खूण पट्टवून देत होते व भगवंताच्या नामाची महती सांगून प्रत्येकाला नामस्मरण करण्यास विनवीत होते.

तालुक्याचे अधिकारी सुद्धां जेळ्हां दर्शनाला येऊ लागले तेव्हां मात्र श्रीमहाराजां बद्दलचे वैषम्य त्यांच्या भाऊबंदांच्या मनांत फार डांचूं लागले. तेव्हां जटा-दाढी काढून श्रीमहाराज घरांतच जास्त वावरू लागले व त्यामुळे ते जास्त आपल्यांतले

वाटू लागले. श्रीमहाराज आल्यावरोबर खातवळ्हन संभाजीपंत क्षेम समाचारासाठी गोदवल्यास आले असतां ओघानें मुलीला सासरीं आणण्याची गोष्ट निघाली. तेव्हां श्रीमहाराज म्हणाले, “आपण तो लास घडं नये. मी लौकरच तिकडे येईन व तिला आणीन.” दुसऱ्यादिवशी जांवई-सासरे वरोबरच खातवळास गेले. गेल्या वर्षी आपण पांनाच प्रझन विचारला होता नव्हे का? अमें मनांत येऊन सासूवाई लाजेने अगदीं चूरझाल्या. सरस्वतीचे मन आनंदानें नुसतें फुलून गेले. “स्वारी स्वतः मला घेण्यासाठी आली आणि तीही पुरेपूर नऊ वर्षांनी!” अशा रोमांचकारी चित्तानें ती आपल्या सौभाग्याला पुनः पुनः पाहून घेऊं लागली. चार दिवस श्रीमहाराजांना पाहुणचार झाला. पण तेवढ्या दिवसांतही कितीतरी लोक दर्शनास येऊन गेले व महाराजांनी त्याना नाम दिले. मग ते सहकुटुंब गोदवल्यास आले.

गृहस्थाश्रमः

आतां श्रीमहाराजांचा गृहस्थाश्रम सुरु झाला. पहाटे उठून प्रातविधी झाल्यावर विठोबा-खुमाई व मातापिता यांच्या चरणांवर मस्तक टेकून ते वंदन करीत. मग काकड आरती व भजन होई. भजनास मंडळी जमत म्हणून थोडे दासबोधाचे निरूपणही होत असे. नंतर मंडळी दर्शनाला येत. यांत २-३ तास निवून जात. नंतर स्नान-संध्या, गंध-मुद्रा इत्यादि करून ते देवाला तुलसीपत्र वाहात. तीर्थ घेऊन भोजन उरकल्यावर वामकुक्षी करीत व तिसऱ्या प्रहरीं विठोबाच्या मंदिरांत पुराण सांगण्यास वसत. नाथभागवत, अध्यात्मरामायण, तुलसीरामायण व तुकोबांची गाथा या ग्रंथांवर विशेष भर देऊन प्रपंचांत भगवंताच्या नामस्मरणानें मनुष्य कृतार्थ कसा होऊं शकतो याचे अगदीं सोप्या व्यवहारी भाषेत विवेचन करून तें श्रोत्यांच्या मनांत विववीत व सर्व संतांची यांत एकवाक्यता कशी आहे हें मोठ्या खुबीने व प्रेमळपणे पटवून देत. रात्रीं फराळ झाल्यावर तल्लीन होऊन नाचत भजन करीत. शेजारती झाल्यावर मातापित्यांना वंदन करून झोंपत. बाळपणापासून मनांत दृढ झालेली ही पंतांची दिनचर्याचि महाराज आचरीत होते.

श्रीमहाराजांच्या पत्नीचे व्यक्तिमत्वही सोङ्कवळ व आदरणीय होतें. त्यांचा स्वभाव लहानपणापासूनच मोठा समंजस व गुणग्राही होता. साता जन्माच्या पुण्याईने आपल्याला श्रीमहाराजांच्या सारखे सौभाग्य लाभले आहे याची त्यांना धन्यता वाटत होती. सासूसासन्यांपासून गडचारामाणसांपर्यंत सगळचांचे स्वभाव ओळखून त्या सर्वांना समाधान देत होत्या. श्रीमहाराजांच्या दर्शनास येणाऱ्या मंडळीसाठीं रात्रंदिवस कष्ट करण्यांत त्यांना आनंद होत असे. अन्नवस्त्र, दागदागिने याला तर घरांत तोटा नव्हताच. परंतु भगवद्भजन, नामस्मरण, अन्नदान, परोपकार, त्याचप्रमाणे निदास्तुतीबद्दल अलिप्तपणा इत्यादि बाबतींतही श्रीमहाराजांच्या इच्छेप्रमाणे त्यांनी घराला मंदिराची शोभा आणली होती. श्रीमहाराजांचा प्रत्येक शब्द त्या झेलीत होत्या.

श्रीमहाराजांनी पण त्यांना प्रपंच व व्यवहार यांची खूप शिकवण दिली. कधी मध्ये ते आपल्या प्रवासांतल्या गंमतीसुद्धां सांगत. त्यांत श्रीतुकामाईचें आपल्यावड्लें कोडकौतुक आणि त्यांच्या बालवृत्तीचे नमुने फार रसाळपणे वर्णन करीत. “मलाही त्यांचे दर्शन घडवावें” अशी त्या विनंती करीत व “केव्हांतरी आपण जाऊ” असे पतिराज म्हणत. वैराग्यशील गणू उत्तम गृहस्थ झाल्याचें समाधान अनुभवून गीतामाई त्यांना म्हणत, “गणू, तू इतका सुंदर प्रपंच करशील अशी तुझ्या लहानपणी मला आणा नव्हती. आतां आणखी एका वावीत मला तू समाधान दे. तें सर्वस्वी तुझ्याच हाती आहे. तू पहातोच आहेस कीं आतां त्यांच्यानें कुळकणीपिणाची दगदग करवत नाहीं. तू वडील व कर्तासिवरता आहेस. तेव्हां तें काम तू कर. म्हणजे त्यांना जरा विश्रांति मिळेल.” दुसऱ्याच दिवशीं श्रीमहाराजांनी वडिलांच्याकडून कुळकणी-पणाचें दफ्तर घेतलें. त्या काळांत कुळकणी हा ग्रामएकात्मतेचा घटक होता. सज्जन कुळकण्याच्या अंगीं असणारे सर्व गुण श्रीमहाराजांच्या रक्तांतच होते. महाराज साधू आणि कुळकणी असल्यामुळे माणसांची घरांत होणारी गर्दी आतां दुहेरी झाली. गोसावी वृत्तीचा गणुबुवा कुळकणीचे चतुर व्यवहार करण्यास व विरोधी स्वभावाच्या लोकांची मनें जिकण्यास कोठें शिकला याचें साश्र्वर्य कौतुक एकमेकांत बोलतांना वृद्ध मंडळी दिसू लागली.

भाऊसाहेब केतकर

पी. डब्ल्यू. डी. चे अधिकारी श्री. भाऊसाहेब केतकर हे एकादां म्हसवडला जात असतांना वाटें गोंदवल्यास मारुति मंदिरांत त्यांचा मुक्काम झाला. श्रीमहाराज मंदिराकडे आले तेव्हां भाऊसाहेब सामोरे येऊन त्यांनी महाराजांचें स्वागत केले. पण पहिल्याच भेटीपासून भाऊसाहेबांची श्रीमहाराजांवर भक्ति जडली व ती शेवटपर्यंत कायम राहिली.

सद्गुरुंचे पत्नीसह दर्शन

कांहीं दिवसांनी महाराज आपल्या गुरुंच्या दर्शनाला जाण्याचें बोलू लागले गीतावाई म्हणाल्या, “तुला जायचें असेल तिकडे जा. पण बायकोला वरोबर ने एकटा जाऊ नकोस.” सरस्वतीनेही जाण्याचा निश्चय केला. तुकामाईच्या गोष्टी ऐकून तिला त्यांच्या दर्शनाची तळसळ लागली होतीच. श्रीमहाराजांनी पत्नीचें मन वळविण्याचा प्रयत्न अनेक अडचणी, प्रवासांतील धोके वगैरे सांगून केला. पण तिचा निश्चय चळेना. शेवटीं दोघें निवालीं व धीरे धीरे प्रवास करून येहळेगांवीं पोंचलीं, सुदैवानें तुकामाई घरींच होते. श्रीमहाराजांनीं साष्टांग नमस्कार घातला. पत्नीनेही अदबीनें नमस्कार केला. श्रीतुकामाईना इतका हर्ष झाला कीं त्यांनीं दोघांना आपल्या मांडीवर वसवून त्यांच्या तोंडांत मुठी भरभरून साखर घातली. आठ दिवस पर्यंत कधीं कोणी केले नाहीं इतके त्यांचे कौतुक केले. सूनबाईचे गोडवे सारखे चालूच

होते. आठही दिवस ते घराच्या बाहेर देखील पडले नाहीत. परत निधतांना सुनेची खणानारळांनी ओटी भरली. तिने नमस्कार केल्यावर सहज तुकामाई म्हणाले, “मुली, तुला काय पाहिजे ? ” ती म्हणाली, “यांच्यासारखा मुलगा मला व्हावा येवढीच इच्छा आहे.” गुरु-शिष्य दोघेही हंसले. तुकामाईनी ‘तथास्तु’ म्हणून वरदहस्त उचलला व अत्यंत प्रेमाने निरोप दिला.

येहळेगांव सोडल्यावर श्रीमहाराज पत्नीस म्हणाले, “अग, तुकामाईजवळ हें तू काय मागितलेंस ? संपूर्ण जगाचे वैभव बहाल करण्याची ज्यांची योग्यता आहे तेथें तुझ्या येवढ्याशा मागणीची काय कथा ? पण ते जगांतील वस्तूंचा अशाश्वतपणा कसा नाहींसा करतील ? सद्गुरुंच्यां कृपेने तुला मुलगा होईल पण तो अल्पायुषी होईल ! ” सरस्वतीबाईना अत्यंत पश्चात्ताप झाला. नरदेहाचे सार्थक करण्याची महाभाग्याने चालून आलेली संधि आपण गमावल्यामुळे तिचे काळीज पिळवटून गेले. पण झाले त्याला उपाय काय होता ? श्रीमहाराजांना ती अत्यंत काकुळतीने म्हणाली, “माझ्या स्त्रीबुद्धीने माझ्यावर घाला घातला. पण आपण या देहाचे धनी आहात. या देहाचे सार्थक करणे आपल्या हातीं आहे. मला आपण योग्य तो मार्ग दाखवावा ! ” तेव्हां महाराजांनी त्यांना योगदीक्षा देण्याचे ठरविले.

पतीचा योगाभ्यास

नाशिकला गंगेवरच्या एका मंदिरांत श्रीमहाराज उतरले. वडाचा चीक लावून पतीच्या लांबसडक केसाच्या जटा वळल्या, हातांतल्या बांगडचा काढून तुळशीचे मणी घातले, मंगळसूत्र काढून तुळशीची माळ घातली व कुंकू काढून सर्वांगास भस्म लावले. रंगीत लुगडचा ऐवजीं शुभ्र पातळ नेसावयास दिले आणि हातांत ख्राक्षांची माळ दिली. सरस्वती जात्याच गोरीपान, तरतरीत, डौलदार बांध्याची व पणांत आलेली असल्यामुळे या जोगिणीच्या स्वरूपांत ती फारच तेजस्वी दिसून लागली. श्रीमहाराज एका कोपन्यांत बसत व समोर ती बसे. आठ एक दिवसांनी तेथें एक फौजदार आला. त्याने जोगिणीची चौकाशी केल्यावर त्याला समजले की ती समोर बसलेल्या वैराग्यावरोबर आली आहे. तेव्हां वैराग्याचा त्याला संशय आला आणि जोगिणीबद्दल त्याचे मन पापविकारांनी भरून गेले. तो तिच्याशीं लघळपणा करून लागला. दोन तीन दिवस तिने त्वास सोसला. श्रीमहाराज हें स्वस्थपणे पहात होते. चवथ्या दिवशीं तो वैराग्यास कांहीं अर्वाच्य बोलला मात्र, तोंच जोगीण नागिणीसारखी उसळून त्याला म्हणाली, “मेल्या, खबरदार पुन्हा या मंदिराला तुझे थोबाड दाखवशील तर ! तुझे तळपट करून टाकीन ! चंल, काळे कर येथून आत्तांच्या आत्तां ! ” फौजदाराचे धावे दणाणले आणि अगदीं मुकाट्याने तो चालता झाला.

श्रीमहाराजांनी सरस्वतीला प्रथम सिद्धासन घालण्यास व नासिकाग्र दृष्टीं करून श्वासावरोबर वैखरीने नाम कसें घ्यावें हें शिकवले. आसन स्थिर झाल्यावर

नाम उपांशुंत घेतले जाऊं लागले. आसन दृढ ज्ञात्यावर नाम आपोआप नाभिकमलांतून येऊं लागले. इतके साधत्यावर धारणा व मानसपूजा शिकवली. तेव्हां शरीर अंगोपांग निर्चल होऊं लागले. सिद्धासनांत बसून कांहीं योगमुद्रांमध्ये नाम घेण्यास शिकविले, तों भ्रूमध्य दृष्टी होऊन नाम पश्यतीने येऊं लागले. मग सुलभ आसनांत नाम व्याप्त कर्से व्हाचे याचा अभ्यास करविला. असे करीत भगवंताचे ध्यान लावण्यापर्यंत तिची तयारी केली. इतके साधण्यास तिला मनापासून सहा महिने पर्यंत अभ्यास करावा लागला. मग याचे सातत्य ठेवण्यास सांगून पुढील सविकल्प समाधि लावण्याचा मार्ग श्रीमहाराजांनी मोकळा करून दिला. “पंचवटीमध्ये श्रीरामचंद्राच्या सहवासांत सीतेने ज्या आनंदांत दीर्घकाळ निमिषमात्र करून घालवला तसाच काळ माझा नाशिक-मध्ये गेला” असे सरस्वतीवार्दि नेहमीं सांगत. श्रीमहाराज सिद्धभिक्षा आणीत. पण दर्शनाला येणाऱ्या लोकांना जेव्हां ते गोष्टीरूपाने नामाचे महत्व सांगत बसत तेव्हां वराच वेळ गेल्यामुळे भिक्षेला जात नसत. त्यामुळे दोघांनाही उपोषण घडे. पत्नीची वृत्ति नामांत तल्लीन होत आहे हे पाहून श्रीमहाराजांनी तिची समजूत घालून तिला घरी पाठवण्याची सोय कृष्णाजी त्र्यंबक या आपल्या शिष्याकडून करविली व आपण इंदूरला गेले. इंदूरहून ते काणी, अयोध्या, नैमिषारण्य करीत दहा महिन्यांनी परत गोंदवल्यास आले.

चमत्कार, दृष्टान्त आणि साक्षात्कार

लेखक – पां. द. खाडिलकर, एम्. ए., बी. टी.,

शाहीर – कीर्तनकार

गेल्या जुलै महिन्याच्या इंग्रजी टाइम्स ऑफ इंडिया मध्ये रोममधील एका पुतल्याचे छायाचित्र आलेले आहे. त्या पुतल्याच्या डोळ्यांतून आंसवे गळूं लागली आहेत. अशा स्वरूपाचे तें चित्र आहे. गेल्या दोन तीनशें वर्षात तरी असा चमत्कार कोणी पाहिला नव्हता असें स्पष्टीकरण त्या छायाचित्राच्या खालीं दिलेले आहे. हा एक अद्भुत चमत्कार आहे. चमत्कार युग आतां संघले असें जे कोणी म्हणतात त्यांना हे एक प्रकारचे आव्हानन्द आहे.

चमत्कार चमत्कार म्हणजे काय? त्याचे स्वरूप काय असते? त्याचे प्रकार किती आहेत? चमत्कार, दृष्टान्त आणि साक्षात्कार यांत फरक कोठे आहे तें या लेखांत स्पष्ट करण्याचा अल्पसा प्रयत्न मी करीत आहें.

कार्यकारण भावांच्या पलीकडलें, सामान्यतः जगांत न दिसणारें, असे एखाद्या दैवी देखाव्याचें दर्शन म्हणजे चमत्कार होय. बहुधा जगांतील सर्व व्यवहार, सर्व घटना, कार्यकारणभावाने सुसूक्तपणे बांधलेल्या असतात. अखिल चराचर सृष्टि विशिष्ट सृष्टिनियमानीं बांधलेली आहे. जगांतील सर्व घडामोडी एका विशिष्ट पद्धतीने नियमानुसार होत असतात. त्यांत सुसूक्तता आहे, असंबद्धता मुळींच नाहीं. माणसापासून माणूसच जन्माला येणार, आव्यांच्या झाडाला आम्रफळेच येणार. चिचेचेंझाड लावले आणि त्याला अन्य प्रकारची फळे लागलीं असे होत नाहीं. आकाशांतील ग्रहगोल सुद्धां विशिष्ट गतीने व विशिष्ट कक्षेतच कोटचावधि वर्षे फिरत आहेत. त्यामुळे ग्रहांच्या गतीवर आधारलेले ज्योतिषशास्त्र हजारों वर्षांच्या त्यांच्या हालचाली विनचूकपणे सांगत आहे.

अशा या विशिष्ट नियमाने बांधलेल्या जगांत कांहीं वेळा असामान्य देखाव्याचें दर्शन अधिकारी पुरुषांना होत असते. त्यांनाच चमत्कार असे आपण म्हणतों.

हेच चमत्कार दोन तीन प्रकारांनी होत असतात. पहिला प्रकार असा कीं असामान्य दैवी शक्ति प्राप्त करून घेतलेल्या महापुरुषांच्या माध्यमांतून हे चमत्कार दिसून येतात. त्यांच्या ठिकाणी जें “कर्तुमकर्तुमन्यथा कर्तुम्” सामर्थ्य उत्पन्न झालेले असते त्यामुळे हा प्रकार दिसून येतो. श्रीज्ञानेश्वरांनी रेड्याच्या तोंडून वेद बोलविले, चांगदेवांना सामोरे जातांना अचेतन भित चालविली, योगाग्नीच्या बळाने पाठीवर मांडे भाजले ! हा एक प्रकार झाला.

दुसरा प्रकार म्हणजे श्रद्धा आणि भक्ति यांच्या बळावर परमेश्वराला प्रसन्न करून घेतल्यावर परमेश्वर भक्तांसाठीं असामान्य गोष्टी घडवून आणतो, हा होय. संत भानुदासांना सुळावर देण्यासाठीं नेले जात असतां त्या सुळालाच अंकुर फुटले ! भक्तांसाठीं परमेश्वराने हा चमत्कार करून दाखविला ! नामदेव कीर्तन करण्यास देवाच्या पाठीमागें उभे राहिले, तेव्हां त्याना सन्मुख होण्यासाठीं आंवढच्या नागनाथाचें मंदिरच फिरले ! एकनाथांचे रूप घेऊन साक्षात् भगवान् राणू महाराच्या घरीं भोजनास गेले ! चोखा महाराच्या गळचांत श्रीविठ्ठलाच्या गळचांतील पुष्पहार आपोआप येऊन पडला ! श्रीतुकारामांच्या अभंगाची पोथी इंद्रायणींत न भिजतां वर आली ! श्रीसमर्थांच्या मातेला, थोडावेळ कां होईना, दृष्टिलाभ झाला ! तुकारामांचे कीर्तन लोहगांवी चालले असतांना शिवाजी महाराज श्रवणार्थ येऊन बसले होते. तेव्हां परचक्र आले. तेव्हां, घोडेस्वार होऊन शिवाजी महाराज निघून गेले, असा देखावा दिसून लागला अन् शत्रू तिकडे निघून गेले व त्यामुळे महाराजांवरचा अनर्थ टळला ! संत मीराबाईला दिलेला विषाचा पेला दुर्घमय झाला. अशी एक ना दोन, अनेक उदाहरणे देता येतील. हीं सर्व उदाहरणे मध्ययुगांतील झाली. अवचीन युगांतील एक उदाहरण या लेखाच्या सुरुवातीलाच दिलेले आहे.

प्राचीन काळांतील रामायण महाभारतकालीन सुद्धां अशीं कैक उदाहरणे देता
येतील.

अहिल्योद्वार, गोवर्धनपर्वतोद्वार, अर्जुनानें शंकराच्या पिंडीवर वाहिलेलीं फुळे
किराताच्या मस्तकावर चिकटलेलीं दिसणे, दगडांचा सेतु तरंगणे इत्यादि.

पहिल्या प्रकारांत संत चमत्कार करून दाखवितात अशीं उदाहरणे दिलीं आहेत;
दुसऱ्या प्रकारांत भगवान् चमत्कार दाखवीत असतात अशी उदाहरणे आहेत.

या शिवाय तिसरा एक प्रकार आहे. त्या प्रकारांत संत किंवा परमेश्वर चमत्कार
करून दाखवीत नाहीत, तर न कळतच कांहीं अतर्क्यं गोष्टी घडून येतात. अशा
वेळीं सामान्य पण श्रद्धाळू भाविकाला असे चमत्कार दिसत असतात. दगडाच्या
पुतळ्याच्या डोळ्यांतून पाणी येऊ लागणे, हा तो प्रकार होय. बुडत असतांना चटकन
कोणाचा तरी आधार मिळणे, विस्तवांत भाजून जाण्याचा प्रसंग आला असतां शीरं
सलामत बाहेर पडणे, उल्कापातानें अनथन्वी कल्पना देणे, इत्यादि प्रकार या कक्षेत
येतात.

चमत्कारांचे स्थूलपणे दिग्दर्शन केले. आतां चमत्कार आणि साक्षात्कार यांत
काय फरक असावा तो सांगण्याचा प्रयत्न करतो. चमत्कार हे वस्तुनिष्ठ आहेत; पण
साक्षात्कार हा आत्मनिष्ठ आहे. थोर, अधिकारी, वैराग्यसंपन्न अशा मुमुक्षुलांचा
साक्षात्कार घडत असतो. आपले आराध्य दैवत आपणासमोर प्रत्यक्ष दर्शन देते
आहे अमें दृश्य दिसणे म्हणजेच साक्षात्कार होय. राजयोग्यांना समाधिधारणेत असा
देखावा दिसत असतो. हा चमत्कार नाही. पण सामान्य माणूस यालाही चमत्कार
म्हणतो.

चमत्कार वाह्य इंद्रियांना दिसतात किंवा इंद्रियद्वारा मनाच्या मध्यस्थीनें पाहतां
येतात. पण साक्षात्काराची तशी गोष्ट नाही. साक्षात्कार हा आत्मनिष्ठ असल्यामुळे
तो ज्याचा त्यालाच अनुभविण्यास मिळतो. आतां चमत्कारशक्ति आणि साक्षात्कार-
शक्ति एकाच महापुरुषाच्या ठिकाणीं असू शकेल. ध्रुवबालकाला साक्षात् भगवंतांनी
दर्शन दिलें तो साक्षात्कारच होय. अळकारांचे ध्यान करतां करतां परब्रह्मदर्शन होते
अमें म्हणतात तोही साक्षात्कारच होय.

आतां दृष्टांत होतो म्हणजे काय होतें याचा विचार करू. जें ध्यानीं मनीं ते दिसे
स्वप्नीं अशी एक म्हण आहे. ती सर्वांच्या परिचयाची आहे. ज्या विषयीं आपण
नेहमीं ध्यान करतो किंवा जी गोष्ट नेहमीं आपल्या मनांत येत असते तिची प्रतिक्रिया
स्वप्नांत होत असते. मन ज्या गोष्टीशी तदाकार होत असते, तीच गोष्ट स्वप्नांत
साकार होऊन दिसत असते. हाच दृष्टांत होय. स्वप्नांत देवादिकांच्या किंवा इष्ट
देवतेच्या आकृति दिसणे, त्या आकृति आपणास कांहीं तरी सांगत आहेत असें भासणे
इत्यादि प्रकारांना आपण दृष्टांत असें म्हणत असतो. दृष्टांत हें एक प्रकारचे स्वप्नच

आहे. क्वचित् तें दिवास्वप्नही असूं शकेल. गुरुचरिताचा छंद घेऊन भक्तिभावानें त्यांचीं पारायणे करणाऱ्या साधकाला गुरुदत्तात्रेयांचे दर्शन होतें. तुलसीदासांना अश्वारुद्ध रामलक्ष्मणांचे दर्शन घडलें होतें असें सांगतात. पांडवप्रताप, हरिविजय, शिवलीलामृत वगैरे ग्रंथांचे पठन करणाऱ्यांना असे दृष्टान्त झाले आहेत असे आपण वाचतो. स्वप्नांत देवादिकांचे दर्शन होणे या गोष्टीला आपण दृष्टान्त असें म्हणतो. स्वप्नांत वाईट गोष्टीही दिसतात. त्या अभद्र असे आपण समजतो.

अशा बन्या वाईट स्वप्नांचे परिणामही शरीरावर कांहीं काळ होत असतात. मनुष्य दचकून किंवा आश्चर्यनिं एकदम उठत असतो आणि कांहीं काळ त्याच अवस्थेत असतो. कित्येक वेळा अंतः प्रेरणाही असेच आभास दाखवीत असते. अशा अवस्थेत आपणास कोणीतरी येऊन बोध केला वा कानांत कांहीं तरी सांगितलें असे वाटू लागते. यामुळे कित्येक वेळा भांबावलेल्या मनःस्थितीला दिलासा मिळत असतो. कित्येक वेळा मार्गदर्शन ही होऊ शकतें. नम्रपणे सांगण्याचे धाडस करतो कीं आमच्या स्वतःच्या जीवनांत दोन वेळा तरी आम्हाला हा अनुभव आलेला आहे. त्यावेळीं मानसिक स्थिति चितातुर झालेली होती. जीवन नौका येथेंच घोर आपत्तींत डुबणार काय असें क्षणाक्षणाला वाटू लागलें होतें. १९३० सालीं कायदेभंगाच्या चळवळींत सक्रिय नाग घ्यावा कीं नाहीं या विषयीं मनांत काहूर उसळलें होतें. घरची सांपत्तिक परिस्थिती वाईट. विवाह नुकताच झालेला होता. अशावेळी काय करावें तें कठेना! पण ३-५-१९३० च्या रात्रीं स्वप्नांत कोणीतरी दिसलें अन् सांगितलें, “घावरूं नको! जहर भाग घे! तुझें चांगलेंच होईल.” अशी दिलासा देणारी देवता म्हणजे भगवान् शंकरच होत. स्वप्नांत एक प्रचंड नाग कोणाला तरी विळखे घालून फणा उभारीत गाहे असें प्रथम दिसलें. हळू हळू त्या नागानें सर्व विळखे काढून घेतले आणि तो बाजूला गेला. मग श्रीशिव मला धीर देत आहेत असा देखावा क्षणमात्र दिसला! यांते उल्हसित होऊन मी कायदेभंगाच्या चळवळींत भाग घेतला.

दुसरा आभास १९६३च्या सुमारास झाला. असाच एक मनाला गांजणारा दुर्घर, चिताजनक प्रसंग तो होता. कर्जाचा बोजा अनिवार झाला होता. मुंबईत घर बांधलें होतें. त्यावरचें तें कर्ज होय. आतां कर्जपोटीं घर जाणार असें वाटू लागलें होतें. घर गेलें तर गेलें. त्याची काळजी मला नव्हती. पण घर विक्रीतून कर्ज तरी भागावे अन् या आपत्तीतून मोकळे व्हावें असें वाटू लागलें होतें. मन अगदीं अस्वस्थ झालें होतें. अशावेळीं असा दिलासा स्वप्नांत मिळाला कीं, ‘काळजी नको. चिता लवकर दूर होईल.’ भगवान् शंकरांचीच ती मूर्ति होती अन् तसेंच झालें. या संकटांतून आम्ही लवकरच मुक्त झालों.

असे अनुभव पुष्कळांच्या जीवनांत येत असतील. हे सुद्धा एक प्रकारचे चमत्कारच आहेत. पण हा प्रकार वेगळा अन् अद्भुत चमत्कार जे संत सत्युरुष दाखवितात ते वेगळे. त्यांची प्रकृति भिन्न आहे.

चार इंच रुंदीच्या सोडक्या फळीवर रात्रौ मणिदींत गाढ झोंप घेणारे श्रीसाईबाबा, तेलाशिवाय पणत्या पाजळणारे साईबाबा, तोंडांत बेडूक धरलेल्या सापाला तो कोण आहे हे समजून 'सोड त्याला' म्हणणारे साईबाबा आणि त्याप्रमाणे झालेले पाहणारे साईबाबा यांनी दाखविलेले चमत्कार दैवी कोटींतलेच यांत शंका नाही.

चमत्कार युग संपले नाही, संपणार नाही. जों पर्यंत सृष्टिचालकाविषयीं तकाशिवाय कांहींच उमजत नाहीं, आत्मा या वस्तूचे प्रयोगशाळेत पृथक्करण होऊन त्याच्या विषयीं सम्यग्ज्ञान मानवाला झाले नाहीं (आणि तें होईल की नाहीं हें सांगतां येत नाहीं) तों पर्यंत हें गूढ कायम राहणारच.

अन् मानवाच्या बहुकणाऱ्या या वृत्तींना धक्का देऊन ताळचावर आणण्यासाठी
चमत्कार हवेतच !

संतांचे उपकार

लेखक — गो. कृ. गुर्जर, पंढरपूर

भारतांत व भारतावाहेर अनेक संतमहात्मे होऊन गेले. त्यांनी केलेल्या कार्याकडे सहजगत्या दृष्टिक्षेप टाकला व त्यांनी केलेल्या कार्याची निर्विकार मनानें मूल्यमापन केलेत र त्यांचे समाजावर मोठें क्रण आहे हें मान्य करावें लागेल. सॉकरेटिस-प्लेटो व भारत-मधील आपलेकडे होऊन नेलेले संतमहात्मे ज्ञानेश्वर-तुकाराम-रामदास यांच्या जीवनचरित्राकडे व कार्याकडे पाहिले तर नीतिसंवर्धन व धर्मजागृतीचे मोठे कार्य त्यांनी अविश्रांतपणे पार पाडलेले दिसतें. तुकोबाराय तर स्पष्टपणे आपल्या कार्याची दिशा सांगतात:—

धर्म रक्षावयासाठी । करणे आटी आम्हासी ॥

भगवंतांनी हातीं घेतलेल्या "धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे" या कार्यास त्यांनी चालना दिली व उभ्या म्हाराष्ट्रमध्ये कीर्तनबदारे धर्मजागृती केली.

हल्लीं धर्म म्हणजे 'अफूची गोळी' असें समीकरण होऊन बसले आहे. परंतु 'धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा' व 'यतो धर्मः ततो जयः' अशी संतांची धारणा होती. धर्माचिरण म्हणजे आपल्या वांट्यास आलेले विहित कर्म कर्तृत्वमद व फलास्वाद टाकून केवळ कर्तव्यकर्म म्हणून सदैव ईश्वरार्पणबुद्धीनें करणे. त्याचे फळ ईश्वर-प्राप्तींत होते. हीच गोष्ट ज्ञानोबाराय स्पष्ट शब्दांत अशी सांगतात:—

अगा जयाचे जे विहित । तेंचि ईश्वराचे मनोगत ।

म्हणोनि केलिया निश्चांत । सांपडेचि तो ॥ १८-९११ ॥

यामुळे धर्मजागृतीचे भगवत्कार्यास त्यांनी चालना दिली, व जगताच्या बुडाशीं केतनशक्ति कार्यरत आहे व 'प्रसवला विश्व तोच्चिहा संदेश त्यांनी दिला. त्या शक्तीच्या प्रेरणेने समर्षीसाठीं 'आत्मनः आकाशः संभूतः' व व्यक्तीसाठीं 'चाले हें शरीर कोणाचिये सत्ते। कोण बोलवीतें हरीबीण ॥' असा संदेश त्यांनी दिला आहे. त्यामुळे त्या विश्वव्यापक सततेशीं जीवानें आपलें नातें जोडून कृतार्थ व्हावें व आहे. यामुळे त्या विश्वव्यापक सततेशीं जीवानें आपलें नातें जोडून कृतार्थ व्हावें व 'येणेच शरीरें शरीरा घेणे सरे। किंबद्धुना येरझारे चिरा पडे ॥' अशी शिकवण त्यांनी दिली. तुकोबाराय हाच निरोप "अविनाश करी आपुलिया ऐसे । लावी मता पिसे गोविंदाचे ॥" या आपल्या प्रसिद्ध उक्तीमध्ये देतात. संतांनी स्वतःच्या जाऊं पुढीती भिके। कुत्रीं घर राखिती ॥" असा जरी त्यांचा मोडका प्रपंच होता तरी आपणांस जें निरतिशय आत्मसुख लाभलें तें सर्व मानवांना मिळावें, समाज परमेश्वराच्या अस्तित्वाची जाणीव करून घेऊन जीवांनी सदैव ईश्वर-सन्मुख राहावें यासाठीं संतांनी अविरत कार्य केलें. म्हणून त्यांचेच शद्वांत

"काय वानूँ मी या संतांचे उपकार। मज निरंतर जागवीती ।"

अशी श्रद्धांजलि त्यांना वाहून हीं वाक्पुष्टें त्यांच्याच चरणारविंदीं समर्पण करतो.

चैतन्य महाप्रभु

भक्तिमार्गाची भावमधुर गंगा

(पूर्वार्ध)

— दिवाकर अनंत घैसास

तत्कालीन परिस्थिति

आपल्या भारतभूमीत जे लोकोत्तर पुरुष होऊन गेले त्यात बंगालमधील चैतन्य महाप्रभूचे स्थान अनन्य साधारण आहे. ज्ञात इतिहासकाळापासून भारतीयांना प्राधान्ये करून एक ध्यास कायमचा लागलेला आहे तो म्हणजे ईश्वरप्राप्ति! सान्या जगाच्या इतिहासात या बाबतीत भारताइतका सातत्याने विचार, आचार व प्रचार

इतरत्न ज्ञालेला नाही. ईश्वरप्राप्तीच्या नानासाधनांचे प्रयोग प्राचीन-अर्वाचीन भारताचा जीवनमंत्रच बनलेले आहेत.

मनुष्याच्या जीवनात इच्छाशक्ति, क्रियाशक्ति व ज्ञानशक्ति ह्या तीन शक्ति प्रत्ययाला येतात. त्यातून अनुक्रमे योग, कर्म व ज्ञान असे ईश्वरप्राप्तीचे मार्ग विकसित ज्ञाले. परंतु या सर्वांस व्यापून रहणारी जी एक समन्वयवृत्ति किंवा भक्ति, एकाग्र होण्याची शक्ति मनुष्याच्या अंगी असते त्या भक्तीच्या विकासाने ईश्वराची प्राप्ती कशी होते याची चालती बोलती उदाहरणे भारतात आजपर्यंत अनेक ज्ञाली आहेत.

ज्यावेळी चैतन्यांचा अवतार ज्ञाला त्यावेळी सामाजिक परिस्थिति अशी होती की सामाजिक सुव्यवस्थेसाठी आवश्यक असणारी दया, अहिंसा, निष्कपटपणा, शुद्ध आचरण, यांचा अंतर्भव ईश्वरप्राप्तीच्या साधनांत अगोदरपासून धर्मग्रंथांत असला तरी प्रत्यक्षात तो उरला नव्हता. त्यामुळे त्यावेळी नीतिभ्रष्टपणा व विद्वत्ता एकाच माणसाच्या जीवनात सुखाने नांदत असत. दैवी संपत्तीचा अभिजातपणा, सत्त्व-संशुद्धि, भूतदया, मार्दव, अलोलुपता, लज्जा इत्यादि सद्गुणांचा गौरव श्रीकृष्णांनी भगवद्गीतेत केला, अपरिग्रह, अनासक्ति इत्यादींचा आग्रह धरला, त्याला हजारे वर्षे होऊन गेली होती. नाना छोटचा मोठचा संप्रदायांचे, ईश्वरसाधने ऐवजी स्वार्थ व द्वेष यांचे साधनच चालले होते.

बालपण

अशा काळांत व परिस्थितीत, इ. स. १४८५ मध्ये चैतन्यांचा जन्म ज्ञाला, पंधराब्या शतकात बंगालमध्ये नवद्वीप हे मोठे विद्यापीठ होते. हे गाव गंगातीरावर वसले होते. गांवोगांवचे लोक अध्ययन करण्यासाठी तेथें येत असत. त्या काळात जगन्नाथ मिश्र नांवाचा बुद्धिमान तरुण विद्यार्जन करण्याकरिता नवद्वीपात आला व तेथेच स्थायिक ज्ञाला. नीलांबर चक्रवर्ति नावाचा ज्योतिषी तेथे रहात होता. त्याची कन्या शचीदेवी हिच्याशी जगन्नाथ मिश्राने विवाह केला. त्याना पुष्कळ मुळे ज्ञाली पण ती अल्पवयातच मरण पावली. त्यांच्या शेवटच्या मुलाचे नाव विश्वंभर. याचा जन्म इ. स. १४८५ मध्ये ज्ञाला. हाच पुढे गौरांग प्रभु, चैतन्य महाप्रभु, चैतन्यदेव इत्यादि नावानी प्रसिद्धीस आला. त्याचे निमाई असे टोपण नावही होते.

बालपणात विश्वंभर जात्याच अतिशय हूड होता. त्याला ब्रात्य म्हणतां येईल इतका तो सर्वांना उपद्रव देत असे. परंतु त्याचा मोठा भाऊ विश्वरूप हा अल्पवयातच संन्यास घेऊन गेल्यावर विश्वंभराने अभ्यासाकडे लक्ष देण्यास सुरुवात केली. गंगादास कविराज नांवाच्या अधिकारी विद्वानाजवळ वडिलांनी त्याला विद्यार्जनासाठी पाठविले. तो तेथे अत्यंत अल्पकाळात भागवत, व्याकरण, षट् दर्शने, वेदान्त यांत पारंगत ज्ञाला. त्याच्या हुशारीमुळे वडिलाना आपला हा दुसरा मुलगाही संन्यास घेऊन जाईल अशी भीति वाटली व त्यांनी त्याचे अध्ययन थांबविले. पण त्यामुळे निमाईचा पहिला

हृषण पुनः उसळून आला. काही वर्षातिच जगन्नाथ मिश्र मरण पावला व विश्वंभर आपल्या आईचा सांभाळ करू लागला. वडिलांच्या मृत्युमुळे त्याचा स्वभाव जरासा निवळला. पण आपल्या अत्यंत क्रोधी स्वभावामुळे तो आईला लास देई.

शिक्षण व विवाह

आता विश्वंभराने आपली स्वतःची पाठशाळा चालविली. त्याची बुद्धि चलाख, विद्वत्ता अगाध आणि शिकविण्याची हातोटी अप्रतिम होती. अल्पावधीतच त्याला अनेक शिष्य मिळाले. त्याने याच सुमारास व्याकरण व न्यायशास्त्रावर अप्रतिम ग्रंथ लिहिले. त्या काळात त्याच्या ग्रंथांचां तेथील लोकांवर फार प्रभाव पडला. ग्रंथ लिहिले. त्या काळात त्याच्या ग्रंथांचां तेथील लोकांवर फार प्रभाव पडला. आपल्या विद्वत्तेबद्दल विश्वंभराला फार गर्व असे. दुसऱ्या पंडितांची मते खोडून काढूनच तो थांबत नसे. त्यांची तो कुचेष्टा करी. आपल्या प्रखर बुद्धिमत्तेच्या जोरावर त्याने अनेकांचा पराभव केला. नवद्वीपात आलेले विद्वान पंडित त्याच्यापुढे निष्प्रभ होऊन जात. त्या काळात विश्वंभराला असलेल्या मानामुळे त्याच्या आईला फार धन्यता वाटे.

वल्लभाचार्य नावाच्या एका गरीब बाहुणाच्या लक्ष्मीदेवी नावाच्या स्वरूप-सुंदर मुलीजवळ त्याचा विवाह झाला. दैन्याचे दिवस राहिले नाहीत. जगन्नाथ मिश्राची सांपत्तिक स्थिति बेताची होती. परंतु आता विश्वंभराची ख्याति व संपत्ति वाढली होती.

जीवनातील क्रांति

पुढे विश्वंभर पद्मावती नदीच्या तीरी एका गावात काही शिष्याना शिकविण्या-साठी दोन महिने रहायला गेला असता इकडे घरी त्याची पत्नी सर्पदंशाने मरण घडली. त्यानंतर काही काळाने सनातन पंडिताच्या विष्णुप्रिया नावाच्या कन्ये-बरोबर विश्वंभराचा द्वितीय विवाह झाला.

या वयात विश्वंभराच्या अंगी शुष्कपणा, ज्ञानमद व कर्मठपणा होता. पुढील आयुष्यात दिसून येणारा भक्तीचा ओलावा तेव्हा मुळीच नव्हता म्हटले तरी चालेल. परंतु तो गयेच्या यातेला गेला व त्यानंतर जीकृष्णभक्तीची क्रांती त्याच्या अंतःकरणात घडून आली त्यामुळे विश्वंभराच्या जीवनाला सर्वस्वी नवे वळण मिळाले. साक्षात्कारी वैष्णव माधवपुरी यांचे शिष्य ईश्वरपुरी यांची व विश्वंभराची नवद्वीपात गाठ पडली. त्यांच्याबद्दल त्याच्या मनांत पूज्य बुद्धि निर्माण झाली. तो त्यांच्याकडे वारंवार जाई ईश्वरपुरीकडून त्याने मंत्रदीक्षा घेतली व तो कृष्णाच्या मंत्राचा जप करू लागला. ईश्वरपुरीकडून त्याने मंत्रदीक्षा घेतली व तो कृष्णाच्या मंत्राचा जप करू लागला. प्रेमभावाने त्याचे हृदय उचंबळून येई. तो वारंवार बेभान होई. “कृष्ण ! तू माझे जीवन आहेस ! माझा प्राणेश्वर गोपाळ कोठे गेला ?” असे मोठ्याने म्हणत तो

आक्रंदन करी. त्याने आपल्या सोबत्यांना परत पाठविले. काही दिवसांनी तो नवद्वीपात परत आला. पण त्याची वृत्ति फारच पालटली होती. त्याच्याकडून पहिल्या-सारखे अध्यापनाचे काम होईना. त्याची वृत्ति कृष्णमय झाली होती. अध्यापनात आलेले कृष्णाचे वर्णन वाचतांच त्याचे चित्तच थाच्यावर राहीना. त्याच्या शिष्याना त्याने कृष्णभक्तीचाच उपदेश करण्यास सुरुवात केली. “हरये नमः कृष्णमाधवाय नमः! गोपाळ गोविन्द नाम मधुसूदन! हरि बोल! हरि बोल!” असे म्हणून तो नामसंकीर्तन करूळ लागला. त्याच्या संकीर्तनाने मंडळी आकर्षित होऊ लागली. वृद्धतरुण, शिक्षित-अशिक्षित, स्त्री-पुरुष, सर्व त्याच्या कीर्तनाला मोहून सदाचरणी होऊ लागले.

वैष्णव संप्रदायाची वाढ

आतां आपल्या संप्रदायाला विश्वभरासारखा पंडित मिळाल्यामुळे वैष्णव आचार्यांना फार आनंद झाला. निमाईची पहिली उद्घाम वृत्ति जाऊन तो मृदु झाला. त्याला आता प्रेमदान मिळाले होते. विश्वभराच्या घरी आतां वैष्णवांचा समुदायच जमूळ लागला. हास्य, कंप, स्वेद, रोमांच, मूर्छा, रुदन आदि सात्त्विक भावांनी गौरांग (निमाई) बेभान होई. त्याला वायू झाला असे आईला व इतरांना वाटे, परंतु कित्येक जाणत्या माणसांनी हे भक्तिमार्गातील अष्ट सात्त्विक भाव कसे असतात हे सांगून आईचे व घरांतल्या मंडळीचे समाधान केले.

नवद्वीपांत वैष्णवांची संख्या वाढत चालली. अद्वैताचार्य, श्रीबास, मुकुंददत्त, मुसलमान भक्त हरिदास, पुंडरीक विद्यानिधि, श्रीधर, वगैरे मंडळींचा वैष्णव संप्रदायात प्रवेश झाला. रात्री रात्री हरिभजनात जाऊ लागल्या. नित्यानंद (निताई) व निमाई ह्या दोन मिळांचे परस्परावर अलोट प्रेम होते. निमाईच्या प्रभावामुळे वैष्णवांत निर्भयपणा आला. नित्यानंद व हरिदास यांच्या सोबतीने त्याने भगवद्भक्ति व बंधुप्रेम यांच्या प्रचारारास नवद्वीपापासूनच सुरुवात केली. ते घरोघर जात व कृष्णभक्ति शिकवीत. त्यानी वाटेत जगाई व मधाई या दोन दुष्ट लोकांची आपल्या क्षमाशीलतेने मने वळविली व त्यांना पापकर्माणासून परावृत्त केले. पुढे जगाई व मधाई हे निमाई-निताईचे सच्चे भक्त झाले.

त्यावेळी मुसलमान काळीला त्यांचे उच्चस्वरात चालणारे भजन पसंत पडत नसे. त्याने संकीर्तन करणारांस पकडून नेण्याचा सपाटा चालविला. त्यावेळीं चैतन्यांनी म्हणजेच विश्वभराने उघड उघड रस्त्यातून वैष्णवांचा जत्था नामसंकीर्तन करीत नेला. हा मेळावा जेव्हा निघाला तेव्हा सात्र काळीचा विरोध मावळला. त्याचे मतपरिवर्तन झाले. चैतन्याची लोकावर छाप बसली व वैष्णवधर्माचा जास्त प्रसार होऊ लागला. पण तेवढ्याने त्यांचे समाधान होईना. आपण संन्यास घ्यावा कारण सामान्य जनांसाठीं आपल्यांत अधिक वैराग्याची, धार्मिकतेची व त्यागाची गरज

आहे असे त्याच्या मनाने घेतले. शेवटी संन्यास घेण्याचा दृढनिश्चय ज्ञाल्यावर त्याने आपले निकट सहकारी व आपली आई याना आपला बेत सांगितला. आईला फार वाईट वाटेल हे तो जाणून होता. परंतु या ममतेला बाजूला ठेवून पौष संक्रांतीच्या रात्री आईचा निरोप घेऊन तो गृहत्याग करून निघाला. त्याप्रसंगी त्याने आईला सांगितले, “आई ! माझ्यासाठी तू अनेक कष्ट काढलेस, तुझ्याचमुळे मला हे शरीर लाभले. तूच माझे पालनपोषण केलेस. तुझ्याच प्रसादाने मला ज्ञानप्राप्ति झाली; माझ्यासाठी तू जे काही केले आहेस त्या तुझ्या उपकारांची फेड कोटि जन्मानीही करता घेणे शक्य नाही. तू काही काळजी करू नकोस. तुझा सर्व भार माझ्यावर आहे.”

तो गेल्यावर शचीमाता मूर्च्छित पडली. त्याची पत्नी विष्णुप्रिया हिला केवळे दुख झाले असेल ते तिलाच माहीत !

संन्यास

काटोया गावाजवळ केशवभारती यांजकडून चैतन्यांनी संन्यासदीक्षा घेतली. एन पंचविसाब्या वर्षी त्यानी संन्यास घेतला. त्यांच्या केसांचे वपन करणारा नापितही त्यांच्या अप्रतिम लावण्याने वपन करण्यास धजेना. संन्यास घेतल्यानंतर विश्वंभराचे नवीन नाव ‘श्री कृष्णचैतन्य’ असे ठेवण्यात आले.

पुढे चैतन्य पुरीच्या जगन्नाथमंदिरांत गेले असता भावावस्थेत मूर्च्छित पडले होते. त्यावेळी सार्वभौम भट्टाचार्य यांनी त्यांना आपल्या घरी नेले व त्यांची शुश्रूषा केली. सार्वभौमाकडेच ते काही दिवस राहिले. त्यांची वेदांतसूक्तांवरील प्रवचने त्यांनी एकली पण त्यानी ओढूनताणून लावलेला मायावादात्मक अर्थ चैतन्यांनी आपल्या भक्तिमार्गसुसंगत अथनि खोडून काढला. उपनिषदातील जीवशिवांच्या दोन पक्षांची अवस्था कशी द्वैतात्मक आहे ते त्यानी पटवून दिले. अशी अनेक उदाहरणे त्यांनी दाखवून सार्वभौमांना शुष्क शब्दज्ञानाच्या ब्रह्ममाया प्रांतातून प्रेमभक्तीच्या भावात्मकतेत आणले.

संन्यास घेतल्यानंतर चैतन्य सुमारे दोन तीन महिने जगन्नाथपुरीस राहिले व तेथून पुढे दक्षिण भारतात त्यानी प्रचार यात्रा काढली. त्या यात्रेत त्यांचा शिष्य गोविंद दास बरोबर होता. त्याने चैतन्यांची दक्षिणयात्रा त्यांच्या चरित्रात इत्थंभूत लिहून ठेवली आहे. दक्षिणयात्रेमध्ये चैतन्यांच्या भक्तीचा, ओजस्वीपणाचा, शीलाचा आणि सरळपणाचा प्रभाव, कित्येक पंडितांवर, राजांवर, तसेच दुष्ट पापकर्म्यावर देवदासी, मुरुळच्या आणि वेश्या यांच्यावरही पडून ती माणसे भक्तिमार्गी व कृष्णप्रेमी बनली. चैतन्यांना येणारी भाषेची अडचण त्यांच्या भक्तिभावाच्या अत्यंत सात्त्विकतेने भरून काढली. त्यांच्या दर्शनानेच लोकांच्या अंतःकरणात ईश्वरी प्रेमाचा प्रादुर्भाव होई. दक्षिणयात्रेच्या निमित्ताने वैष्णव संप्रदायाचा प्रचार सर्वत्र झाला. त्याच वेळी महाराष्ट्रांतही भागवतधर्माचा प्रसार खूप झालेला होता. नामदेव

ज्ञानदेवानंतर एकनाथ तुकारामांपर्यंत वैष्णव संतांनी दक्षिणेत जे कार्य चालू ठेवले व भरभराटीस आणले त्याला हे चैतन्यांचे कार्य पूरकच ठरले.

यात्रेहून परत जगन्नाथपुरीत आल्यावर राजा प्रतापरुद्र याजवर चैतन्यांनी रथयात्रोत्सवात अनुग्रह करून त्याचे मनोरथ पूर्ण केले. तेथे नवद्वीपातून त्यांच्या घरकी मंडळी व सोबतीही त्यांना भेटावयास आले.

त्यानंतर चैतन्यांनी वृदावनाला पहिली भेट दिली. वृदावनाला जाणे हा त्यांचा खरा ध्यास होता पण काही कारणे घडून ते लांबणीवर पडत असे. वृदावनातील कृष्णलीलेची स्थाने पाहून ते उत्कट तळभळीने बेभान होत. अक्रूरघाटावर बसलेले असतांना त्यांनी अत्यंत उत्कंठेने कृष्णभेटीसाठी यमुनेच्या प्रवाहांत उडी टाकली. नीलवर्ण पाणी पाहून त्याना घननीळ राधाहृदयवल्लभ श्रीकृष्णाचाच भास झाला. सोबतीच्या लोकानी त्यांना लगवगीने बाहेर काढले. वृदावन, काशी व प्रयाग या यात्रा चैतन्यांनी केल्या. त्या निमित्ताने तिकडे ही वैष्णवधर्म, श्रीमद् भागवत, श्रीकृष्णभक्ति, वृदावन यांचे माहात्म्य वाढविले व तेथील कित्येक विस्मृत स्थानांचा शोङ्ग लावून जीर्णोद्धार केला.

महानिर्वाण

चैतन्यांच्या उत्तरवयांत त्यांची कृष्णदर्शनाविषयी आतुरता व व्याकुलता वाढतच गेली. दिव्योन्मादांत ते कोठेही निश्चेष्ट पडत असत, देहभान नाहीसे होई. शरीरातही भावावस्थेने अलौकिक फेरफार दिसत असत. वयाच्या अऱ्हेचाळीसाब्या वर्षी त्यांचा आत्मा देहाला सोडून श्रीकृष्णचरणी विलीन झाला. कोणी म्हणतात, निळ्या सागराकडे पाहून त्यांनी उत्कंठेने सागरात उडी घेतली तर जयानंद नावाच्या चरित्रकाराने असे लिहिले आहे की रथयात्रेच्या दिवशी प्रेमभरात येऊन नृत्य करीत असताना त्यांच्या पायाला वीट लागली व त्याने झालेली जखम विकोपास जाऊत तिच्यामुळेच चैतन्यांचा अंत झाला. इसवी सन १५३४ मध्ये गौरांगप्रभु वैकुंठवासी झाले. महाराष्ट्रात त्यावेळी एकनाथ महाराजांचा जन्म १५२८ मध्ये झाले ला होता.

(श्रीचैतन्यमहाप्रभुंच्या कार्याचा परिचय पुढील अंकात देऊ.)

अनंतता

(अध्यात्म महर्षि न्या. विनोद यांच्या अनंततेवरील अभंगांचे विवेचन)

निवेदकः— चिपळूणकर गुरुजी.

बुद्धीच्या श्रुतीला, सत्यतेचे गीत
आज एकू येत, अचानक ॥
चित्तचक्षुंपुढे, तेच हे नाचले
जया चिन्तियेले, जन्मजन्मी ॥
सौरभाची दिव्य, लाट येथे फिरके
अंतरी लकलके, अनन्तता ॥

लौकिक विशेषणांचा विचार सोडून मी मनोमन अनंततेचे चितन करू लागलो तर वरील अभंगात जी अनंतता म्हटली तिचेच सत्य स्वरूप मला एका गीतामध्ये, सत्यतेच्या गीतामध्ये, अचानकच एकू येऊ लागले. ज्या अनंततेचे, ज्या दिव्य तेजाचे मी जन्मभर चितन करीत आलो ते तेज माझ्या अंतःचक्षुंपुढे स्पष्ट दिसू लागले. त्या तेजातूनच एक प्रकारचा दिव्यत्वाचा सौरभ सुटून त्या ठिकाणी अनंततेची ज्योत लकाकत आहे असे मला दिसले. गुरुदेव म्हणतात की ज्या अनंततेचे, ज्या मुक्तिभावनेचे, म्हणजेच ज्या चिरंतन मोक्षाचे, परमेश्वरस्वरूप सत्याचे गीत मी गुणगुणत होतो व जे गुणगुणताना माझा जन्मच जणु गेला ते शेवटी मला गवसले. मी ध्यानस्थ बसलो असता व ईश्वराशी अनुसंधान धरले असता ती अनंतता आत्मज्योतीचे स्वरूप होऊन म्हणजे माझ्याच आत्म्यातून निघून माझ्यासमोरच दिव्य तेजाने त्हाऊन ज्योतिस्वरूप घेऊन मला दर्शन देत राहिली. अनुसंधानाचा किंवा ध्यानाचा वा समाधीचा असा अनुभव आहे की, चित्त एकाग्र झाले म्हणजे आत्मज्योत गतिमान् व गीतमय होऊन स्वतःचेच मधुर संगीत स्वतःच गुणगुणत राहते, आत्म्याला एकवीत राहते व अंतःचक्षुंसमोर ज्योतिस्वरूपाने उभी ठाकते. हीच परमेश्वरी एकात्मता होय.

॥ दिव्यत्वाची जिथें प्रचीति ॥

लेखिका—कु. निर्मला संकलेचा (शिर्डी).

आज शिर्डीमध्ये असंख्य भाविकांची रीध लागलेली दिसते. प्रत्येक जण बाबां जवळ याचना करतांना दिसतो. प्रत्येकाला बाबा त्याच्या भक्तीनुसार पावतातच. कुणी म्हणतात, बाबा विटुल आहेत, श्रीशंकर आहेत, तर कुणी म्हणतात ते गोपालकृष्ण आणि दत्त दिगंबर आहेत. जगांतील पापांचे उच्चाटन आणि सज्जनांचे रक्षण करण्या. साठीं परमेश्वराला अवतार घ्यावे लागतात. गीतेंतील एका श्लोकात म्हटलेच आहे-

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।

अभ्युत्थानमधर्मस्य तदा ५५ त्मानं सृजाम्यहम् ॥ १ ॥

साईबाबांना समाधि घेऊन ५४ वर्षे झाली आहेत. परंतु मंदिरांत गेल्यावर ती मूर्ति खरोखरच आपणाशीं बोलते कीं काय असा भास होतो. ते सत्य ही आहे जळीं, काष्ठीं, पाषाणीं सर्वत्र तो सगुण परमात्मा भरून राहिलेला आहे. तो सत्य-असत्याची परीक्षा घेतो आणि भक्तिभावांची फुले वाहणाऱ्यांच्या मनांतील याचनांची पूर्ति करतो. तसेच त्यांच्या नुसत्या उदीनेही असाध्य असे रोग दूर होतात. साईबाबा म्हणजे मानवताधर्म शिकविणारे कलियुगांतील महान् संत होत.

माझा एक अनुभव सांगते. दुपारी १२॥ व संध्याकाळीं ६॥-७ च्या आरतीला जाण्याचा माझा नियम आहे. ३-४ महिन्यापूर्वीची ही गोष्ट आहे. एक म्हातारी वाई आणि तिचा ८-१० वर्षांचा नातू बाबांच्या दर्शनासाठीं आले होते. त्या आजीच्या सांगण्यावरून कळले कीं मुलाला फीट (फेंफरे) येण्यासारखा प्रकार महिन्या पासून होत होता. त्याच्या वडिलांनी वैद्यकीय उपचारही पुष्कळ केले, परंतु गुण शून्य त्याच्या आजींची बाबांवर श्रद्धा होती. ती आपल्या मुलाला म्हणाली, “अरे, एकदा शिर्डीला जाऊन येऊ. तिथें गेल्यावर हमखास गुण येणारच.” मुलगा काहीं आला नाहीं. पण ती व तिचा नातू शिर्डीला आले. प्रथम ७-८ दिवस आरतीच्या वेळेला उभा असतांना मुलाला चक्कर येऊन तो पडत असे. पुष्कळांनी सांगितले कीं ‘तुम्ही याच्यावर डॉक्टरी उपाय करा.’ परंतु आजी कोणाचे ही ऐकेनात. त्यांची बाबांवर श्रद्धा अढळ होती. त्यांनी मुलाला साईबाबांचे तीर्थ व उदी प्राशन करावयास लावली. तेव्हां चक्कर येण्याचे प्रमाण हळू हळू कमी झाले. परंतु अजून पुरता गुण आला नव्हता. त्या मुलाची ही बाबांवर इतकी एकनिष्ठ श्रद्धा जडली कीं आरतीला उभा असतात एकाग्र चित्तानें तो मूर्तीकडे पहात असे व आपले दुखणे बरें व्हावे म्हणून बाबांना सांकडे घालून आळवीत असे. त्याच्या डोळ्यांतून घळाघळा अश्रू वाहत असत. तो त्याच नादांत आपल्याला बाबांनी आशीर्वाद द्यावा, वरदहस्तठेवावा या साठींयाचनेची व दयेची झोळी पसरीत होता. आरती संपली तरी देहभान हरपल्याप्रमाणे तो

एकटकपणे मूर्तीकडे पाही. तो त्याच ब्रह्मानंदांत डुंबल होता. बाबांच्या कृपेने त्याचा रोगही बरा झाला. असे आहेत बाबा. भावरूपी फुलांची ओंजळ श्रद्धने वहा. बाबा आपल्याला भरपूर देतील. येणारा प्रत्येक भक्त म्हणत असतो—

“रहम नजर करो अब मोरे साई ।
तुम्हिन नहीं मुझे माँ बाप भाई ॥”

या जगांत कुणी कुणाचे नाही. आई, वाप, भाऊ, बहीण अगदी सगळे आप्तेष्ट दिल्या घेतल्याचे आहेत. मायारूपी (पैसा) चीजच अशी आहे कीं ती असे तों पर्यंत सगळे राव पंत म्हणतील आणि ती संपली कीं ते दूरचे बघे ठरतील. परंतु परमेश्वराजवळ सगळधांना आधार मिळतो, तोच सर्वांचा कर्ता करविता, संकटाचा नाश करणारा आहे. मांगल्याची मूर्ति, पाविल्याचें प्रतीक, दीनांची संसाररूपी भवसागरांतून तरुन जाण्याची नौका आहे. तिचाच आधार तरुन जाण्यासाठीं घ्यावा लागतो. खरी दिव्यत्वाची प्रचीति शिर्डीस येते म्हणून “तेथें कर माझे जुळती.”

— * —

एक अजब अनुभव

लेखक—पी. एस. भुजबळ, सातारा.

दिनांक २७ मे १९७२ शनिवार. चौथा सुट्टीचा शनिवार म्हणून मी व माझे मित्र श्री. वनारसे यांनी वरांतील सर्वांसह महाबळेश्वर दर्शन करण्यास त्यांचे गाडीने जाण्याचे ठरविले. त्याप्रमाणे आम्ही सर्वजण शनिवारी सकाळी ६ वाजतां निघालो. जातांना रस्त्यांत माझा मुलगा चि. अरुण यास ओकाऱ्या येऊ लागल्या म्हणून आम्ही त्यास वाईस माझे सासऱ्यांकडे ठेवले, आम्ही सर्वांनी चहा घेऊन सकाळी ८ वाजतां वाई सोडली, व पांचगणी महाबळेश्वर या ठिकाणी १२ वाजतां पोहोंचलो. त्या ठिकाणी देवदर्शन घेऊन व निसर्गसौदर्य पाहून १२.३० वाजतां एका झाडाखालीं जेवण सुरु केले, व जेवण करून आम्ही पुन्हा पुढील प्रवासास सुरुवात केली. एलिफन्स्टन पॉइंट पाहून पुढे आर्थर सीट पॉइंट पहाण्यास निघालो. पण ड्रायव्हरच्या गल्थानपणा-मुळे आमची गाडी कांहीं आर्थर सीटचा चढ चढेना. म्हणून आम्ही मधूनच गाडी परत फिरविली, व नवीन महाबळेश्वरकडे निघालो. रस्त्याचे चढ कसे तरी चढत माडी चालू लागली, व शेवटीं एका मोठ्या चढास गाडी अडकून राहिली. म्हणून आम्ही सर्वजण ड्रायव्हरला गाडीजवळ ठेवून पायीं चार मैल नवीन महाबळेश्वरला ४ वा. आलो, व स्टॅन्डवर बसलो. नंतर श्री. वनारसे यानी दुसरी टॅक्सी नेवून गाडी दोर बांधून ओढून आणली. नंतर आम्ही महाबळेश्वरास बाजारपेठेंत फिरावयास गेलो, व सर्व बाजार करून संध्याकाळीं ६.४५ ला आमचे गाडीजवळ आलो. श्री. वनारसे सोडून बाकी सर्वजण गाडीत बसलो व गाडी सुरु केली. पण तिचा वेग

एकदम इतका वाढला कीं गाडी मुंबई रस्त्याचे उतारास भयंकर वेगानें पढूं लागले. ड्रायव्हर त्या गाडीवर ताबा ठेवूं शकला नव्हता व गाडी थांबवूं शकत नव्हता. आम्ही सर्वजण भयंकर घावरलो. गाडीतील सर्वजण मोठमोठ्यानें ओरडूं लागलो व गाडी झाडावर किंवा भितीवर घाला असे म्हणूं लागलो. पण त्या ड्रायव्हरने त्यापैकी कांहींच केले नाहीं. आमचा सर्वांचा धीर खचला. रस्त्याच्या पुढून येणाऱ्या गाड्या आम्हास कौशल्यानें बाजूस टाकून पुढे निवून जात होत्या. तोपर्यंत लॉडविक पॅइंट व मुंबई रस्ता यांचे बरोबर मध्ये आलो, व माझे तोंडातून एकदम ॥ हरि ॐ ॥ अशी श्रीसद्गुरु साईबाबांची घोषणा आपोआप बाहेर पडली. आणि चमत्कार! ड्रायव्हरने गाडी थांबविष्याचा प्रयत्न न करतां गाडी अगदी जागचे जागीं थांबली, व आम्ही सर्वजण पटकन् बाहेर आलो. त्यावेळीं श्रीसाईबाबांनी आमची घोषणा ऐकून गाडी थांबविली म्हणूनच आम्ही सर्वजण कोणताहि त्रास न होता सुरक्षित राहिलो. जर का गाडी लॉडविक पॅइंटकडे वळली असती तर मात्र आमचे पैकीं कोणीही जिवंत राहिला नसता. पण श्रीबाबांची कृपा जबर असल्यामुळे आम्ही सर्वजण वांचलो. नंतर मग आम्ही ७.१५ वाजतां गाडी तेथेच ठेवून चालत एस. टी. स्टॅन्डला परत आलो. मुलांमंडळीना एस. टी. ने वाईस रात्रीं ८.१५ वाजतां पाठवून दिले. मी व श्री. वनारसे मार्गे राहिलो. तेथील ड्रायव्हर घेऊन आम्ही आमच्या थांबलेल्या गाडी जवळ गेलो. ड्रायव्हरला विचारले कीं “असें कसें झाले ? ” तो म्हणाला, “काय झाले ते कांहींच सांगतां येत नाहीं.” नंतर दुसऱ्या ड्रायव्हरने गाडी चालवून पाहिली तर गाडी अगदी उत्तम स्थितीत होती व ब्रेकहि व्यवस्थित होते. असे सर्व असतांना असे कसे झाले ? हे कोणालाच समजले नाहीं. त्याचे मार्गे चारपांच दिवस गाडीचा ड्रायव्हर अगदी दुःखी व पिशाच्चानें पछाडलेला असा दिसत होता आणि तो दिस म्हणजे शनिवार व पौर्णिमा असून वेळ संध्याकाळची ७ ची अशी भयानक होती. पुढे आम्ही रात्रीं गाडी महाबळेश्वर स्टॅन्डला ड्रायव्हरसह ठेविली. आम्ही दुसऱ्या टॉक्सीने वाईमार्गे मंडळी घेऊन सातारला रात्रीं १०.३० वा. पोहोंचलों. दुसऱ्या दिवशीं गाडी सातारला परत आली नाहीं म्हणून श्री. वनारसे यांनी सातारहून दुसरा ड्रायव्हर महाबळेश्वरला पाठविला. तर गाडी केळघरमार्गे सातारला गेली असे समजले. म्हणून तो ड्रायव्हर केळघर मार्गे निघाला तों मेढचात गाडी एका झाडावर धडकून उभी केलेली होती व। यव्हर झोंपलेला होता. मग त्या दुसऱ्या ड्रायव्हरने गाडी सातारला आणली व पहिल्या ड्रायव्हरला दवाखान्यात दाखल केले. पण उपचार करण्यापूर्वीच तो इहलोक सोडून गेला. थोडक्यात आमचेवर श्रीबाबांची कृपा म्हणून आम्हास वांचविष्यासाठीं त्याचे मरण दीड दिवस पुढे ढकलले. ही अजब घटना आम्ही आयुष्यांत कधीही विसरणार नाही. म्हणतात ना कीं काळ आल होता पण वेळ आली नव्हती. ती श्रीबाबांच्या कृपेने टळली.

श्री साईंगीत गायनाचा धुंद आनंद

दोन तासांची श्रवणीय मैफल

शिरडी येथे विजयादशमीस श्री. चकोर आजगांवकर विरचित “श्री साईं गीतायन” गीतकाव्याचा अत्यंत श्रवणीय कार्यक्रम झाल्याचे वाचकांना स्मरत असेलच त्यानंतर दादर, मुंबई, येथील “स्वीट होम” हाँल मध्ये श्री सत्य साईं सेवा समिती तळे निवडक साईंभक्तांसमोर श्रीसाईंगीतायनाचा दुसरा जाहीर कार्यक्रम दि. १८-२-१९७३ रोजीं कवि श्री. आजगांवकर यांनी सादर केला. कवि हे स्वतः साधक असल्यानें व त्यांनी श्रीबाबांच्या प्रेरणे ने या काव्याची रचना केली असल्यामुळे, कवि आणि निवेदक म्हणून त्यांनी अत्यंत भावपूर्ण व शैलीदार भाषेत श्रीबाबांच्या वरितातील दिव्य लीला, अद्भुत चमत्कार व अमृतमधुर उपदेशाची पाश्वभूमी प्रत्येक गीताआधी रसिकांसमोर प्रभावीपणे मांडली. त्यानंतर गऱ्ठल, दोहा, भूपाळी, रागदारी गीत, भावगीत, समूहगीत, द्वंद्वगीत अशा विविध शैलीत व ढंगात एकामागून एक सरस गीतें सादर करण्यात आलीं. गायक-गायिकांत श्री. जोशी, श्री. मेंडजोगे श्री. उगांवकर व सौ. सिंधुताई थत्ते आदि व्यक्ति होत्या. तबला साथ श्री. विश्वनाथ कुलकर्णी व श्री. गवंडी यांची होती. व्हायोलिनवर श्री. नायगांवकर होते. “शिरडी वैकुंठपुरी – साईं प्रभु श्याम” या शिरडीदर्शनपर मधुर गीतानें कार्यक्रम सुरु झाला व “प्रभो, घ्या चरणी लाख प्रणाम” या भैरवीने कार्यक्रमाची समाप्ति झाली.

श्रीबाबांचे दिव्य चमत्कार “उजळता दिव्य आत्मज्योति-काकडे स्नेहावीण जळती,” “अष्टसिद्धीनो गा हलके ग अंगाईगीत,” “स्थिरचर सृष्टीवरी-निरंकुश सत्ताधारी हरी” यासारख्या नाट्यमय गीतामधून वर्णन करण्यात आले होते. “आनंद रूप माझे-मी तृप्त पूर्णकाम,” “सुजन हो ! सहज समाधि खरी,” “तू आनंदाचा कंद-मी चकोर प्रभु तूं चांद” यासारखी तत्वज्ञानपर गीतेंही नादमधुर रचनेमुळे व स्वरशङ्कळेमुळे अत्यंत अवीट गोडीची वाटत होती. हा दोन तासाचा कार्यक्रम साईंभक्तांच्या हृदयांत धुंद प्रेमानंद निर्माण करून गेला. त्या अपार्थिव वातावरणातून बाहेर पडावेसे कुणासही वाटत नव्हते.

‘श्रीसाईं गीतायन’ गीतरामायणाप्रमाणे लोकप्रियतेचा उच्चांक निर्माण करील असें वाटते. हे काव्य पुस्तकरूपानें प्रसिद्ध प्रकाशक श्री. के. भि. ढवळे यांनी प्रकाशित केले असून त्याचे ज्यांना गायन, श्रवण वा कार्यक्रम ऐकण्याची इच्छा असेल अशा श्रीसाईंभक्तांनी पुढील पत्त्यावर संपर्क साधावा:—

कवि श्री. चकोर आजगांवकर,
बी. ५०-५, सरकारी वसाहत,
वांद्रे (पूर्व), मुंबई-५१.

ज्यौतिषशास्त्र

गोमेद आणि लसण्या

वरील दोन्ही रत्ने अनुक्रमे राहू व केतु ह्या ग्रहांची असून रंगशास्त्राप्रमाणे गोमेद 'अलट्रा व्हायोलेट' व लसण्या 'इन्फारेड' वेब्हजू परावर्तित करतात.

वस्तुतः राहू केतु हे ग्रह नाहीत, तर पृथ्वी आणि चंद्र ह्यांच्या कक्षा एकमेकाला जेथे छेदतात ते दोन छेदनबिंदू आहेत. परंतु ग्रहणासारख्या गोष्टींशी त्यांचा संबंध असल्याने मानवी आयुष्यांतील अदृश्य पीडा, शाप, तळतळाट, संमोहन, घराण्याला लागलेली उत्तरती कळा, मानवी मेंदूला न आकलन होणाऱ्या भुताखेतांच्या गोष्टी, भानामती सारखे प्रयोग, काळ्या विद्या ह्या सर्व अघोरी गोष्टींचा संबंध राहू-केतुंशी जोडला जातो. पैकी केतु सर्पविद्या किंवा गारुडी विद्या, तसेच अघोरी विद्या आणि हठयोगासारख्या उग्र योगाविद्यांचाही कारक धरतात.

राहूचा गोमेद हे भाग्यरत्न नसून संरक्षण देणारे रत्न म्हणूनच वापरावे लागते. ज्याना भुताखेताची बाधा आहे, पडक्या किंवा दूषित घरात रहावे लागते, भयानक स्वप्ने पडतात, घराण्यात वंशपरंपरा पीडा किंवा शाप आहे अशा राहू-पीडा असणाऱ्या व्यक्तींनी हे रत्न शनिवारी शनीच्या होच्यांत मध्यमेंत धारण केले असता चांगला अनुभव येतो. कोकणामध्ये अनेक मंडळी अतिमानवी अघोरी शक्तींपासून संरक्षण मिळावे म्हणून हे रत्न वापरतात.

लसण्या हे रत्न सर्पदोषनिवारण, अंगावर उठणारे पुरळ, ऑलर्जी, धन्वंतरीनाही न उलगडणारी दुखणी, ब्लॅक मॅजिक किंवा ब्लॅक मेलिंग, नागिणीसारखे विकार, संतती दोष निवारण इत्यादींसाठी वापरतात.

जन्मलग्न कुंडलींत पंचमस्थानी केतु असता सर्पदोष लागतो. ह्या योगावर गर्भधारणाच होत नाही. जोडप्याला डॉक्टर तपासतात. दोघांचाही रिपोर्ट उत्तम येतो. परंतु त्याना मूळ का होऊ नये हे डॉक्टरांना सांगता येत नाही. त्या वेळी लसण्या हे रत्न धारण केल्यास आश्चर्यकारक अनुभव येतो. सर्पदोष निवारणासाठी धार्मिक उपाय म्हणून 'नारायण नागबली' व शास्त्रीय उपाय म्हणून 'लसण्या'चा वापर श्रेष्ठ ठरतो.

ही दोन्ही रत्ने अत्यंत जहाल असून 'शेडथूल्ड ड्रग' प्रमाणे वापरावी लागतात. परिस्थितींत बिघाड झाला असेल तरच ही रत्ने वापरावीत. अन्यथा त्यांचा वापर हानी पोहोचवितो.

कवचित लसण्याचे पाणीसुद्धा उत्तम गुण देते. केतूची बाधा असणाऱ्या मंडळींना हे पाणी देतात. त्याची पद्धत अशी: एका चांदीच्या वाटीत पाणी भरून त्यात लसण्या

हे रत्न टाकून ठेवावे व ते पाणी थोडे थोडे रुणाइतास द्यावे. म्हणजे वंध्या दोषासारखे विकारही दूर होतात.

अशी ही नवरत्नांची थोरवी आहे. रत्ने माणसाचे भाग्य बदलवू शकणार नाहीत, पण भाग्याला उजळा देऊ शकतील. प्रत्येक रत्न हे विश्वकिरणांच्या एकरंगी लहरीनी गसून भरलेले असते. ज्याला जो रंग हवा असेल त्याप्रमाणे रत्न धारण केल्यास शरीरांतील मूळचा कॉस्मिक रंगांचा समतोल साधला जाऊन व्यक्ति भाग्यवान बनते.

रत्नांची ही लेखमाला यथाशक्ति, यथामति लिहली. ती श्रीसाईच्या चरणी अर्पण असो.

— शरद दत्तात्रय उपाध्ये.

(लहेर चेंबर्स, गोखले रोड नार्थ, दादर, मुंबई २८.)

(श्री. उपाध्ये यांची ११ लेखांची ही मला नवरत्नांप्रमाणेंच उज्जल व लोकप्रिय ठरली. किंत्येकजण हे लेख वाचण्यासाठी मुद्दाम साईलीला मासिकाचे वर्गणीदार झाले. या लेखमालेबद्दल आम्ही श्री. उपाध्ये यांस धन्यवाद देतो. आमच्या विनंतीवरून ज्योतिषविषयक आणखी एक लेखमाला श्री. उपाध्ये हे लवकरच सुरु करणार आहेत. ज्योतिषविषयक आणखी एक लेखमाला श्री. उपाध्ये यांच्या डिव्हिजन बैच पुढे अपिलाचा निकाल न्या. मू. देशमुख आणि न्या. मू. कामत यांच्या डिव्हिजन बैच पुढे दि. १६-३-७३ रोजीं लागला व त्यांत खालीलप्रमाणे आरोपींची शिक्षा कायम झाली :-

शिरडीकेसचा निकाल

शिरडी संस्थानाच्या पैशाची अफरातफर केल्याबद्दल झालेल्या शिक्षेच्या बाबतींत बाजीराव तात्या कोते पाटील आणि इतर मंडळींनी मुंबई उच्च न्यायालयांत केलेल्या अपिलाचा निकाल न्या. मू. देशमुख आणि न्या. मू. कामत यांच्या डिव्हिजन बैच पुढे दि. १६-३-७३ रोजीं लागला व त्यांत खालीलप्रमाणे आरोपींची शिक्षा कायम झाली :-

१. बाजीराव तात्या कोते पाटील १ वर्ष सक्त मजुरी.

२. शाळिग्राम दगडू नागरे "

३. राजाराम तात्या कोते २ आठवडे स.म.

४. रावसाहेब तात्या गोंदकर "

५. उत्तम (गणपत) तात्या कोते "

६. विनायक बळवंत घाटे "

७. बाळाभाऊ पिलाजी गुरव "

आरोपी नं. ३ ते ७ यांनी अपील दाखल होण्यापूर्वी भोगलेली शिक्षा पुरेशी आहे असें न्यायमूर्तींनी म्हटलें आहे.

साईं हृषीकेशी

(चालः—मलयगिरीच्या.....उठि उठि गोपाळा.)

हिंडहिंडुनी महाराष्ट्री या गोदातिरि थांबला
शिरडीग्रामा पूर्ण कृपेने भक्तसखा लाधला ॥ ६० ॥

शैशवात ते दर्शन घडले लग्न—वरातीतून
स्वागत घडले म्हाळसापती आदीचे हातून
तेव्हापासुन अखंड घडवी भक्त—संगती लीला ॥ १ ॥

अभक्तास त्या भक्त बनविले कुपा—कटाक्षाने
उरले मागे पुढती साईं साईरूपाने
साईं साईं वदता मुख्य या साइच अवतरला ॥ २ ॥

रोगी—जर्जर कितिक सुधरिले, कितिकां संपत्ती
संतति अथवा, विवंचना त्या क्षणात सोडविती
ऐहिकास त्या नाही जागा, परमार्थ साधिला ॥ ३ ॥

तब मूर्तीचे तेज पाहता नयनि दाटते पाणी
चाटे आता माय माउली देते आशिस वाणी
धन्य जाहलो तुला पाहुनी, देई तब दाखला ॥ ४ ॥

नाही औषध, जंतर—मंतर, उदीच हाताशी
कलियुगात या अवतरला हा साईं हृषीकेशी
उदी उदी ही उदीच ठरली दुःखविनाशाला ॥ ५ ॥

बंधुभाव नी समता त्यांची शिकवण आपणाला
साईभक्तहो आचरा तुम्ही साई—विचाराला
माणुसकीचा साईप्रभूने धर्मच शिकवीला ॥ ६ ॥

“चाले, बोले, जगती हाले साइनाम घेऊन
अखंड त्याच्या संगति आहे” गेले श्री सांगून
साईचरणी लीन दास हा मुक्ति—धाम पावला ॥ ७ ॥

—भगवान धोँडिबा कुंभकर्ण.

रामगीतांजलि—पुष्प २

वालिमकी निषादाला उद्देशून म्हणतात —

निरागसांचा घात कराया काय तुला अधिकार ?

निषादा ! त्रिवार तव धिकार ॥ ८० ॥

क्रौंचयुगल हें जीडा करितां

प्रेमभराने शङ्ख बोलतां

परस्परांना बिलगुन वसतां

करिसी ताटातूट तयांची करुनी बाणप्रहार ! ॥ ९ ॥

विष्णु होउनी फांदीवरुनी

नर पडतां हा प्राण जाउनी

व्याकुळ होउनि उडे पक्षिणी

करीत गेली हृदयद्रावक दिगंतरीं चीत्कार

रक्तपात हा नसतां कारण

क्रौर्याची परिसीमा दारुण

गेल्या तरुवेली धास्तावुन

दुर्बळ जीवां काय मिळावा जगावयास नकार ? ॥ ३ ॥

॥ २ ॥

नील गगनही कंपित झाले

पवनाचें अवसानच गळले

जीवन सरितेचें थरथरले

॥ ४ ॥

स्तंभित झाले बालरवीचे किरण किती सुकुमार !

बलवंतांनीं धर्मरक्षणा

शस्त्र धरावें आर्तवाणा

मृगयेस्तव कां हरिसी प्राणां ?

पोट भराया काय करावा जगतीं हाहाकार ? ॥ ५ ॥

युगे युगे नच तुजला शांती !

छळील पुढती चित्ता खंती

कर्मफळे तुज जधीं घेरती

उधळुनि कां टाकिलास अपुरा विहगांचा संसार ? ॥ ६ ॥

— दिवाकर घैसास.

श्रीज्ञानेश वंदन

जया दर्शने जोडिती पुण्यराशी । अशी मूर्ति म्यां देखिली ज्ञानियांची ।
 अलंकापुरी तो समाधी सुखाची । जिच्या दर्शने जाय बाधा भवाची ॥ १ ॥
 किती आर्त येती, किती स्मार्त येती । समाधीपुढे नम्र माथा करीती ।
 नवी स्फूर्ति प्रज्ञा, नवी भक्ति शक्ती । समाधीकृपेने तयां होय प्राप्ती ॥ २ ॥
 महादिष्णु येई पहा पृथिव्याकी । जणू अज्ञ लोकांस तारावया की ।
 कलीमाजि देण्या जनां श्रेष्ठ भक्ती । हरीनामि निष्ठा, हरीठार्यि प्रीती ॥ ३ ॥
 मुखीं वेद रेड्याचिया बोलवीले । स्वयं लीलया भितिसी चालविले ।
 वसे श्रेष्ठ योगी अलंकापुरीसी । स्मरा हो तया जोडण्या पुण्यराशी ॥ ४ ॥
 कली मातला घोर या भूमिमाजी । कराया मती ऋष्ट सान्या जनांची ।
 मती ऋष्ट जेथें तिथें पापराशी । तया मानवा मोक्ष मुक्तीहि कैसी ? ॥ ५ ॥
 म्हणोनी तुम्हां सांगतो भवितसेवा । भजा हो भजा हा दयांसिंधुठेवा ।
 स्वयं उद्धारा, उद्धारा हो जनांते । अलंकापुरीच्या स्मरा श्रीहरीते ॥ ६ ॥

— अनंत वा. जोशी.

શ્રેષ્ઠાચી શક્તિ

—लक्ष्मीतनया, महाड.

संत सांगती आत्मोद्धारा बलशाली युक्ति,
किती प्रभावी, भक्त जीवनीं, श्रद्धेचो शक्ति ! ॥ ८० ॥

ठेवी मनुजा स्वतः स्वतावर, निष्ठाठेवी अन् देवावर
प्रभु प्रसादें, आत्मबलानी, समाधान चित्ती ! ॥ ९ ॥

यःकश्चित् या जड-स्वरूपांत, आमूलाग्र हो कायापालट,
वस्तुस्थिति ! ना शाद्विक गोष्टी, जीवनांत प्रगती ! ॥ २ ॥

पायबंद ही कर्त्त्वाला, पराधीनता कर्त्तव्याला,
आत्म शक्तिनीं बेडि तोडिती, लोकमान्य जगती ! ॥ ३ ॥

नित्य चितनी, सज्ज रहावें, “शरणागत मी प्रभो!” बदावे!
ईश्वर इच्छा, बलीयसी ही, कछकछिची वृत्ती ! ॥ ४ ॥

ईश्वर सश्रिध, मन उघडे करि, ग्रहणशील तब अंतःकरणीं
सामर्थ्याची ओघ ईश्वरी, वाहे ही निश्चिती ! ॥ ५ ॥

अरिष्ट-संकट धुच्चा उडवी, भय चितांवर मात करी ही,
चैतन्याची दई प्रचीती, ती विद्युत् शक्ति ! ॥ ६ ॥

विचारांचे सोजवळ धागे

धागे उभे आडवे आयुष्यात बिणलेले
अनेक सुखदुःखांच्या गोष्टीत गुंफलेले

आठवणी धाग्या धाग्याच्या अलग स्वरूपात
गुण्या गोविंदे एकत्र जीवनात

हेवेदावे, मदमत्सर, असूयांचा कल्लोळ
जोडीस पुण्याई वात्सल्याचा ओघ प्रेमळ

अशी आहे ही संसारातील तेवती ज्योत
जन्मताच फुलून घेते मानव साश्चिद्यात

सौजन्याची तेलवात घालून परमात्म्याने दिली
जबाबदारी पालनाची मानव हाती सोपविली

अस्थिर जीवन चलबिचल मन न देई स्थैर्य
आहे जाजवल्य शल सारासार विचार मर्म

विचारांचे सोजज्वळ धागे करतील गोड कामगिरी
कौशल्य सर्वास सामादून घेणे त्या हाती

—चित्रकार — स. कृ. काळे

शिरडी - वृत्त

मार्च १९७३

मार्च महिन्यांत शिरडीस श्रींचे दर्शनाकरितां बाहेरगांवची भक्त मंडळी नेहमी प्रमाणे वहुसंख्येने आली होती. काही कलाकारांनी श्रींचे पुढे हजेरी दिली ती खालीलप्रमाणे :-

- कीर्तन :- १). श्री. ग. वि. जोशी शास्त्री, संस्थान गवई यांची कीर्तने नेहमीप्रमाणे झाली.
२) ह. भ. प. गणपतबाबा बीडकर, बीड.
३) ह. भ. प. द. दि. परचुरे, मुंबई, यांची दोन कीर्तने झाली.
४) ह. भ. प. विष्णु दा. ताहाराबादकर, पुणे.
५) श्रीमती कृष्णबाई येवलेकर, सातारा.

प्रवचन :- १). ह. भ. प. निवृत्तिराव पाटील, गोंदकर, शिरडी. २) ह. भ. प. दक्षिणकल्याणानंद महाराज ऊर्फ व्ही. के. पंतलु, मद्रास.

गायन, भजन, नृत्य :- १). ह. भ. प. बारगीरल. नगरे, अहमदनगर, २) ह. भ. प. साईराम महाराज, रत्नागिरी. ३) श्री. भरत परचुरे, मुंबई, साईगीतगायन. ४) कु. अतुल भ. परचुरे, मुंबई, नृत्य व तबलावादन. ५) कु. नंदा भ. परचुरे, मुंबई, नृत्य. ६) सौ. शुभांगी व सौ. सुजाता परचुरे, मुंबई, नृत्यगीतगायन. ७) श्री. मीठाराम ना. लोट, धुळे. ८) कु. निर्मला घ. पिल्ले, पुणे. ९) श्री. छत्रपती शिवाजी मंडळी, इंदोर. १०) श्री. भोलानाथ रा. समेत, मुंबई. ११) स्वामी सूर्यभानसिंग बाबा, आंध्र. १२) भैरीनाथ मंडळी, कुलाबा, १३) पं. जसराज, मुंबई, शास्त्रोक्त गायन. १४) रानडे संगीत विद्यालय, अहमदनगर, कलाकार :-

- १) श्री. रामचंद्र का. रानडे, शास्त्रोक्त गायन. २) श्री. रघुनाथराव केसकर, गायन. ३) श्री. त्यंबक का. जोशी, गायन ४) श्री. ख. रा. गोडबोले. पेटीवादन. ५) श्री. अशोक गो. जोशी, तबलावादन, ६) श्री. गोगटे, दिलरुबासाथ. ७) श्री. गोहाड, तबलासाथ. ८) कु. शुभांगी रा. मिरीकर, गायन. ९) कु. अलका रा. मिरीकर, गायन. १०) कु. हिरा चि. जोशी, अभंग. ११) कु. शुभदा मु. बेंद्रे, भक्तिगीत गायन. १२) कु. हेमलता दा. केसकर, शास्त्रोक्त गायन. १३) सौ. शकुंतला दा. केसकर, भजन. १४) कु. कुंदा केसकर, भजन. १५) कु. उदय स. गोडबोले, भजन. १६) कु. गोगटे, भजन.

श्रींच्या रथाची मिरवणुक रंगपंचमीचे दिवशी गांवांतून सायंकाळी ५-३० ते ७-०० पर्यंत निघाली होती.

गणेशपुरीच्या श्रीगुरुदेव आश्रमाचे स्वामी मुक्तानंद परमहंस आपल्या भारतीय व परदेशी शिष्यगणांसह शुक्रवार दि. २३-३-७३ रोजी सायंकाळी ६-१५ वा. शिर्डीत आले. त्यांचे दर्शनासाठी रस्त्याचे दोन्ही बाजूस असंख्य भक्तगण जमले होते. स्वामीजी मंदिराजवळ येतांच मा. श्री. एन्. के. पारेख, जज्ज, सिटी सिविल कोर्ट, मुंबई व मा. श्री. का. सी. पाठक, कोर्टरिसीव्हर, श्रीसाईबाबा संस्थान, शिरडी, यांनी पुष्पहार अर्पण करून स्वामीजींचे स्वागत केले व कुमारिकांनी त्यांना ओवाळले. त्यानंतर बँड व भजनाच्या गजरांत स्वामीजींनी मंदिरप्रवेश केला. साईबाबांचे दर्शनानंतर स्वामीजी भजनाचे कार्यक्रमास आले. रानडे संगीत विद्यालय, अहमदनगर, यांनी भजन-गायनाचा खास कार्यक्रम सादर केला. तो पू. स्वामींनी अत्यंत आस्थेने श्रवण केला. त्यानंतर पू. स्वामीजी लेंडीबागेतील नवीन निवासस्थानी गेले. तेथें त्यांना सुवासिनींनी ओवाळले.

उद्घाटनाचा दिवस:- शनिवार दि. २४-३-७३ रोजी रंगपंचमीचे दिवशी सकाळी ६-०० वाजता श्रींचे नित्याचे मंगलस्नान झाले. त्यावेळी स्वामीजींच्या आश्रमातील शिष्यांनी गुरुगीतेचा कार्यक्रम केला. शांत वातावरणांत पाठ चालला असतां स्वामी-शिष्यांनी गुरुगीतेचा कार्यक्रम केला. शांत वातावरणांत पाठ चालला असतां स्वामी-जींची बरीच अमेरिकन शिष्यमंडळी संस्कृत पाठ म्हणत होती. त्यांचे स्पष्ट उच्चार व संगीताची लय बघून उपस्थित भक्तजनाना कार्यक्रमाचे सादर कौतुक वाटले. हा कार्यक्रम एक तास चालला होता. उद्घाटन कार्यक्रमासाठी उभारलेल्या सुशोभित हव्य मंडपात सकाळी ८ ते ९ पर्यंत गायनाचा कार्यक्रम झाला. ९ वा. स्वामीजींच्या शुभ हस्ते श्रीसाईनाथ माध्यमिक विद्यालयाच्या नवीन इमारतीचे उद्घाटन झाले त्यावेळी साईनाथ बँड पथकाने बँड वाजवून व विद्यार्थिनींनी ओवाळून स्वामीजींचे स्वागत केले. त्यानंतर स्वामीजींनी नवीन भक्त-निवास इमारतीची कोनशिला बसविली. त्या कार्यक्रमानंतर लेंडीबागेतील नवीन इमारतीचे उद्घाटन झाले. मंडपांत स्वामीजी आसनावर बसल्यानंतर कार्यक्रमास सुरुवात झाली. मुलींच्या स्वागतगीतानंतर मा. श्री. का. सी. पाठक यांनी अहवाल वाचन केले व संस्थानाबद्दल सविस्तर पण थोडक्यात माहिती दिली. स्वामीजींनी धार्मिक विषयावर भाषण करून मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष श्री. वि. स. पांडे, सभापति, विधान परिषद, महाराष्ट्र, यांचे तात्विक व आध्यात्मिक असें अत्यंत श्रवणीय भाषण झाले. श्री. मिरीकर, शासकीय अधीक्षक, श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी यांनी आभार मानले. कार्यक्रमास शिर्डी गावातील सन्माननीय मंडळी, साईभक्त, अधिकारीवर्ग व सन्माननीय पाहुणे उपस्थित राहिल्याने विशेष शोभा आली होती.

सन्माननीयांच्या भेटी :— १. मा. श्री. एन्. के पारेख, न्यायाधीश, सिटी सिविल
कोर्ट, मुंबई. २. मा. श्री. बूट साहेब, चीफ कॉन्जर्वेटर ऑफ फारेस्ट्स्, महाराष्ट्र
राज्य. ३. मा. श्री. विपिन माणिकलाल, एक्साइस् कलेक्टर, पुणे. ४. मा. श्री.
रानडे साहेब, सेशन जज्ज, ठाणे. ५. मा. श्री. नवीनकुमार, असिस्टेंट कलेक्टर,
संगमनेर. ६. मा. श्री. सोहनी साहेब, असिस्टेंट कलेक्टर, पारनेर. ७. मा. श्री.
जोशी साहेब, असिस्टेंट कलेक्टर, राहुरी. ८. मा. श्री. कश्यप साहेब, असिस्टेंट
सुपरिटेंडेंट ऑफ पोलीस, श्रीरामपुर. ९. मा. श्री. वि. स. पांगे, सभापति, विधान
परिषद, महाराष्ट्र. १०. मा. श्री. पी. मुबह्याण्यम्, जिल्हाधिकारी, अहमदनगर.
११. मा. श्री. झुकेरी साहेब, डायरेक्टर ऑफ लॅड रेकॉर्ड्स् व सेटलमेंट कमिशनर,
महाराष्ट्र. १२. मा. श्री. मोडक साहेब, आय्. जी. पी. महाराष्ट्र. १३. मा. श्री.
चतुर्वेदी, डी. आय्. जी., महाराष्ट्र. १४. मा. श्री. वी. पी. दलाल, आय्. सी. एस्.
सेक्रेटरी, लॉ अंड ज्युडिशिअरी डिपार्टमेंट, महाराष्ट्र. १५. मा. श्री. चिन्मुलगुंद.
सेवानिवृत्त सचिव, गृहखाते, महाराष्ट्र. १६. स्वामी मुक्तानंद परमहंस,
गुरुदेव आश्रम, गणेशपुरी. १७. स्वामी प्रकाशानंद, वणी आश्रम, गडसप्तशंग,
नासिक. १८. ह. भ. प. घुंडामहाराज देगलूरकर, पंढरपूर.

हवापाणी :— शिर्डीचे हवापाणी उत्तम असून रोगराई काही नाही. हवेत उकाढा
असून ऊ भरपूर पडते. तरीपण रात्रीचे वेळी वातावरणात थंडावा असतो.

देणग्या :— कोठी रु. ८२७०. २६. अन्नदान रु. ६४४०-००. रुग्णालय रु. २००४-००,
कायम फंड रु. १८०४-००. शिक्षण रु. १२६७-००. इमारत फंड रु. ३०१-००.
अभिषेक, अर्चना रु. १४५४-००. उत्सव रु. १००. सत्यनारायण रु. १००.
नांवगांव इ. तपशील इंग्रजी अंकांत पहावा.

श्री माईवावा शिरडी संस्थानचौं प्रकाशने

१.	श्री साईं सच्चरित (मराठी)	रु.	११-००
२.	श्री साईं सच्चरित (इंग्रजी)	रु.	७-००
३.	श्री साईं सच्चरित (गुजराती)	रु.	६-५०
४.	श्री साईं सच्चरित (हिंदी)	रु.	६-००
५.	श्री साईं सच्चरित (कानडी)	रु.	६-००
६.	श्री साईं बाबा जीवितचरित्रम् (तेलुगु)	रु.	१०-००
७.	श्री साईनाथ स्तवनमंजरी व सुमनांजली	रु.	०-२०
८.	दासगणूकृत ४ अध्याय	रु.	०-५०
९.	सगुणोपासना (मराठी किंवा गुजराती)	रु.	०-२०
१०.	श्री. प्रधान कृत चरित्र (इंग्रजी)	रु.	१-५०
११.	श्री साईं लीलामृत	रु.	३-२०
१२.	सचित्र साईबाबा	रु.	१-५०
१३.	शीलधी	रु.	०-१०
१४.	साईबाबा : अवतार व कार्य (अ. य. धोँड)	रु.	२-५०
१५.	शिरडी दर्शन (६६ फोटोंचा आल्बम)	रु.	३-००
१६.	श्री साईलीला मासिक (मराठी किंवा इंग्रजी)	रु.	६-००
वाषिक वर्गणी - प्रत्येकी		रु.	६-००
किरकोळ अंकास -		रु.	०-६०

आगामी प्रकाशन

मुलांचे साईबाबा

(द. दि. परचुरे)

वरील प्रकाशनें मिळण्याची ठिकाणे :—

१. व्यवस्थापक, श्रीसाईबाबा संस्थान, पोस्ट शिरडी, जि. अहमदनगर.
 २. मुंबई ऑफिस, साई निकेतन, ८०४-बी., डॉ. आंबेडकर रोड, दादर,-१४.

तीन रंगी आशीर्वाद फोटो

आकार	किमत	आकार	किमत
१४" X २०"	रु. १-५०	८" X १०"	रु. ०-६०
१०" X १४"	रु. १-००	२३" X ३१"	रु. ०-२०

प्रसिद्ध ब्लॉकमेकर श्री. डी. डी. नेरोय यांच्या ब्लॉक्सवरून छापलेले फोटो

प्रकार	रंग	आकार (सें. मी)	किमत
१. शिलेवर बसलेले बाबा	तीन रंगी	३५.५६ X ५०.८	१-५०
२. शिलेवर बसलेले बाबा	काळा व पांढरा	" "	१-२५
३. शिलेवर बसलेले बाबा	"	२२.८६ X ३३-०२	०-५०
४. द्वारकामाईतील बाबा	तीन रंगी	" "	०-५०
५. शिरडी दर्शन (६६ फोटोंचा आल्बम)			३-००

श्री साईबाबा संस्थानच्या कार्यालयांचे पत्ते :

१. शिरडी, ता. कोपरगांव, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र).
२. साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, प्लॉट नं. ८०४ बी., दादर, मुं. नं. १४.

मुद्रक : श्रीमती लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी, निर्णयसागर प्रेस,

४२-डीई, ऑफ टोकरसी जीवराज रोड, शिवडी, मुंबई-१९

संपादक व प्रकाशक : श्री. का. सी. पाठक, 'साई निकेतन', डॉ. आंबेडकर रोड,
खोदादाद सर्कलजवळ, प्लॉट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई १४